

הערכה אסטרטגית ימית לישראל 2017/18

עורך ראשי: פרופ' שאול חורב
ערך והפיק: אהוד גונן

התפתחויות גלובליות במרחב הימי

שאל חורב

כללי

הערכת המצב של מרכז חיפה למחקרי מדיניות ואסטרטגיה ימית לשנת 2017 מתמקדת אומנם במזרח הים התיכון והים האדום, אך לא ניתן לנתק את ההתרחשויות בשני אזורים אלה מההתפתחויות הגלובליות האחרונות במרחב הימי, משום שישנן זיקות הדוקות בין אירועים במרחב הגלובלי והשפעתם על הזירה הקרובה לישראל. בפרק זה תידון סוגיה זו.

כפי שצינו כבר בדוח הקודם,¹ אנחנו עדים לשינוי ההדרגתי במרכז הכובד העולמי (Center of Gravity) בתחומים הגאופוליטי, הכלכלי והגאואסטרטגי, שתנועתו מהמערב לכיוון מזרח ואסיה. שינוי זה נובע מהעלייה בחשיבות אזור זה כאזור המשמעותי ביותר כיום להתפתחותה של הכלכלה העולמית.

בהקשר זה ראוי לציון כי סין היא התורמת העיקרית למעבר מרכז הכובד למזרח אסיה, ובסין עצמה, הכלכלה היא המרכיב העיקרי בתזוזתו של מרכז הכובד להתעצמותה של המדינה. מסתמן כי סין תמשיך לחפש דרכים להרחבת מנהיגותה הכלכלית באמצעות פיתוח אזורי שיוכתב על ידי יוזמת "חגורה אחת דרך אחת" (One Belt One Road Initiative) שבה משתתפות כיום כבר 64 מדינות. סין תנסה לקדם את אזור הסחר החופשי שהיא יוזמת ללא השתתפותה של ארה"ב (The Regional Comprehensive Economic Partnership) כחלק ממאמץ זה הזמין נשיא סין שי ג'ינפינג (Xi Jinping) במאי 2017 את ראשיהן של 28 מדינות במסגרת פורום ראשי המדינות של היוזמה (The Belt and Road Forum), כדי לציין ולחגוג את יוזמת "חגורה אחת דרך אחת" שהם שותפים בה. מטרתו האמביציזית של שי היא להפוך את אזור אירו-אסיה שבו סין היא המדינה הדומיננטית, להיות אזור סחר וכלכלה לעומתי לזה הנמצא בצידו השני של האוקיאנוס השקט בהובלתה של ארה"ב, כל זאת באמצעות פורום מדינות זה ובהובלתה של סין.² הרחבה על יוזמת BRI והשלכות אפשריות על ישראל נא ר' בפרק העוסק בנושא זה בסקירה זו. הודו שכלכלתה מתפתחת בקצב גבוה אפילו מזה של סין, "דולקת בנחישות בעקבותיה". בהנחה שמגמה זו אכן

1 הערכה אסטרטגית ימית רבתי לישראל 2016

2 J.P. What is China's belt and road initiative? The Economist, May 15, 2017, <https://www.economist.com/blogs/economist-explains/2017/05/economist-explains-11>

תימשך הרי שבעשורים הבאים יהיה אזור זה אחראי לתרומה הגדולה ביותר לתוצר הלאומי הגולמי העולמי (Gross Domestic Product – GDP).³

מבחינת גודל האוכלוסייה סין עם 1.4 מיליארד תושבים והודו עם 1.3 מיליארד נשארו המדינות בעלות האוכלוסייה הגדולה ביותר (19% מהאוכלוסייה של כדור הארץ), והצפי הוא שבתוך שבע שנים תעקוף הודו את סין, ותהיה המדינה בעלת האוכלוסייה הגדולה ביותר בעולם. ההערכה היא שאזור מזרח/דרום מזרח אסיה ימנה בעוד כשני עשורים יותר ממחצית אוכלוסיית כדור הארץ. בהתאם לכך, כל שינויי משמעותי באזור סביר שיהיו לו השלכות על נושאי ביטחון והגנה ברחבי העולם כולו.

למרות התרחשותן של תנודות כלכליות קצרות טווח הצפי הוא שהכלכלות האמריקנית, הסינית וההודית יובילו בעתיד את מועדון "שלוש הגדולות" (G-3). כל אחת ממדינות אלו תידרש בעתיד להתמודד עם קשת רחבה של אתגרים החל מנושאי הגנה, שינויי אקלים ושמירה על קצב צמיחה כלכלית ותעשייתית.

למרות עלייתו של ממשל חדש בארה"ב טרם התגבשה מדיניות חוץ אמריקנית ברורה, ומתנהל מאבק בין תומכי מדיניות חוץ אקטיבית (Internationalists) הקוראים למדיניות חוץ מובילה בעולם, לבין תומכי הגישה של "אמריקה תחילה" (America First).

בראייה אמריקנית סין מזוהה כמדינה אגרסיבית ופרובוקטיבית בעקבות "[...] הפיכתם של האיים שנבנו על שוניות אלמוגים במים בינלאומיים [לבסיסים] לצבאיים, והמשך הצבת מערכות חדשות, רובן כמרכיבי כוח ימיים, בעלי חשיבות עליונה בעיצוב המרחב הימי של האוקייאנוס השקט המערבי בדרך שתשרת את האינטרסים הסיניים".⁴ גם בתחום היריבות עם הודו סין לא טמנה את ידה בצלחת, ובמהלך קיץ 2017 התרחשו שני סכסוכי גבול בין השתיים בחבל סיקים (Doklam in the Sikkim) ובמדינת בהוטאן אשר הודו מחויבת לביטחונה. בשני המקרים הסינים אתגרו את ההודים על ידי חדירה מצומצמת לשטחם תוך כדי רצון להשלים סלילתה של דרך מקומית. צפון קוריאה בראשות מנהיגה קים י'ונג און (Kim Jong-un) ממשיכה להיות מדינה סוררת (Rough State) ואגרסיבית ומקדמת את פיתוח תוכניתה הגרעינית, במיוחד את מערך הטילים הבליסטיים לרבות את יכולת השיגור מצוללת.⁵ בחודש יולי 2017 שיגרה צפון קוריאה בהצלחה שני טילים בליסטיים

3 UN Department of Economic Affairs, 21 June 2017, New York <https://www.un.org/development/desa/en/news/population/world-population-prospects-2017.html>

4 Index of US Military Strength, Conclusion: Global Threat Level, 2016 Assessment, 2017 <http://index.heritage.org/military/2016/assessments/threats/conclusion-global-threat-level/>

5 .Ibid

לטווח המסכן את חופיה המערביים של ארה"ב, ואיימה לשגר טילים חמושים בראשי חץ גרעיניים על האי האמריקני גואם.

בניסיון להסתייע בסין בפתרון המשבר בחצי האי הקוריאני אירח באפריל 2017 הנשיא טראמפ באחוזתו שבפלורידה את נשיא סין **למפגש פסגה**, שבסיכומו הפגין אופטימיות בכל הקשור למערכת היחסים עם סין (לרבות הסכמי הסחר שבין שתי המדינות). ראוי לציין כי ארה"ב מפעילה לחץ ישיר ועקיף על סין כדי שזו תפעיל את השפעתה על **צפון קוריאה** בנושא תוכניתה הגרעינית, אם כי עד כה (דצמבר 2017) לא הושגו תוצאות כלשהן בעניין. בחירתה של טסאי אינג וון (Tsai Ing-wen) **לנשיאת טאיוואן**, ושיחתה עם הנשיא טראמפ לאחר השבעתו לנשיא גרמה במשתמע לשינוי במדיניות המסורתית של ארה"ב בכל הקשור ל"סין אחת", נושא שהוא אחד מאושיותיה של המדיניות הסינית, ויצרה מתח רב ביחסים בין ארה"ב לסין.

תקוות רבות לשיפור מערכת היחסים בין **ארה"ב לרוסיה** עלו לאחר כניסתו של טראמפ לבית הלבן בתחילת שנת 2017. עד כה לא התממשו תקוות אלה: המפגש הארוך בין הנשיא טראמפ לנשיא רוסיה פוטין שהתקיים במסגרת ועידת ה-G20 שנערכה בהמבורג שבגרמניה ביוני 2017 לא הביא להצהרה משותפת, ובכלל זה בנושאים המהותיים הקשורים למערכת היחסים בין ארה"ב לרוסיה. יתר על כן, הטלת סנקציות אמריקניות חדשות על רוסיה על ידי ממשל טראמפ באוגוסט 2017 הגבירה את המתוחות ביחסים בין שתי המעצמות, לרבות הודעת רוסיה על כוונתה לגרש מאות דיפלומטים אמריקנים מרוסיה כגמול לסנקציות שהוטלו.

ביקורו של הנשיא טראמפ **במזרח התיכון במאי 2017** נועד בין היתר למצב את דימויו כמנהיג סמכותי של מעצמת-על; למצב חזית מגובשת מול איראן ומול פעילויותיה ושאיופיה במזה"ת; לחזק ולהעמיק את השותפות של מדינות אסלאמיות רבות במערכה נגד דאעש ולהבליט כי השותפות עם ערב הסעודית ומדינות המפרץ כבר מניבה תרומה ממשית לכלכלה האמריקנית (החתימה על עסקת נשק ענקית 110 מיליארד דולר) המהווה מימוש של הבטחותיו של הנשיא במערכת הבחירות שניהל ליצור מקומות עבודה חדשים.

הניסיון האמריקני **לשנות את הדימוי של ארה"ב** כמעצמה חלשה ולא החלטית כפי שנוצר בשלהי כהונתו של הנשיא אובמה, היה חלקי בלבד: תקיפת מתקנים בשדות תעופה של משטר אסאד באמצעות 59 טילי שיוט מסוג טומאהוק באביב 2017 מאוניות הצי השישי כתגובה להפעלת נשק כימי על ידי הנשיא אסד כנגד אזרחים סוריים, והתגובות בתחום הקרנת הכוח (Power Projection) כנגד הניסיויים המתגרים של צפון קוריאה בטילים בליסטיים בין יבשתיים, היו בעיקרם חלק מפעילות מדינית והעברת מסרים מדיניים, ולא שיקמו את דימוי ההרתעה של ארה"ב.

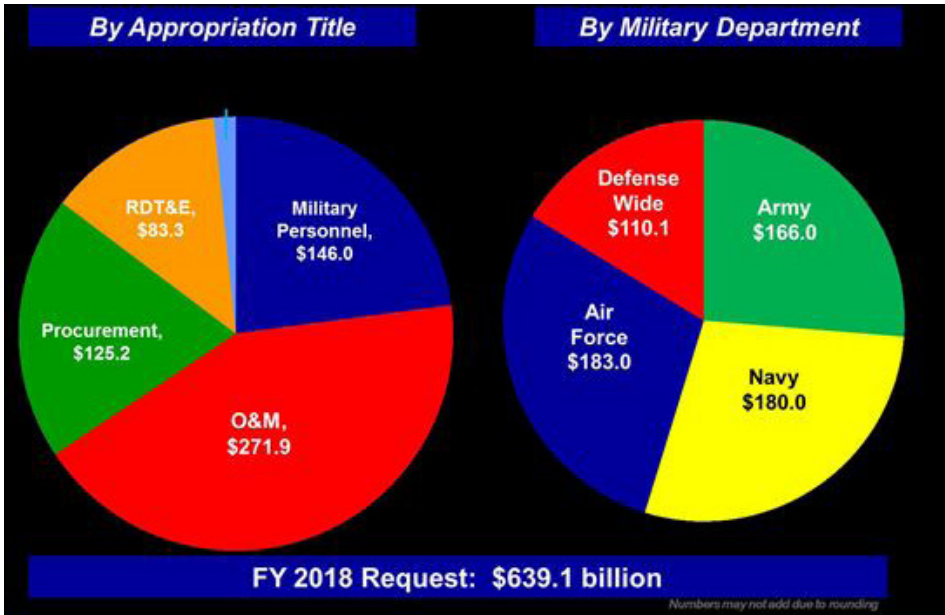
הסכם הגרעין עם איראן נשמר לפי שעה במתכונתו הקיימת. האיראנים המשיכו בתוכנית הפיתוח של הטילים הבליסטיים (דבר שאיננו מצוין במפורש בהסכם עם ה-P5+1, אך נוגד את החלטות מועצת הביטחון), ובאוגוסט 2017 הרחיבה ארה"ב את הסנקציות על גורמים המעורבים בתוכנית זו. באזור המפרץ הפרסי ומצרי הורמוז נמשכו ההתגרריות מצד כלי שיט של משמרות המהפכה האיראניים בספינות הצי החמישי של ארה"ב שעד כה נענו בתגובה מאופקת.

בנושא תחומי ההשפעה של המעצמות: סין המשיכה להרחיב את תחומי השפעתה באפריקה ובאסיה, ומאזן הסחר שלה עם אפריקה הסתכם ב-2015 ביותר מ-200 מיליארד דולר בעוד שהסחר עם ארה"ב הסתכם ב-85 מיליארד דולר בלבד.⁶ **מדינות נוספות מנסות להרחיב את תחומי השפעתן: רוסיה** במזרח אירופה, בקווקז ובמזרח התיכון, והודו באסיה ובאפריקה. הודו מנסה להוות משקל נגד להשפעה הסינית באפריקה, והיא עומדת מבחינת השקעות וסחר במקום השלישי לאחר סין וארה"ב.⁷ **התמקדות ממשל טראמפ ביעד "אמריקה תחילה" (America first)** כפריזמה דרכה ייבחנו נושאים כמו ביטחון גלובלי, דיפלומטיה וסחר חוץ, העלתה סימני שאלה (ולפעמים גם הורדה בדרגה) לגבי בעלות ברית מסורתיות של ארה"ב מהברית הצפון אטלנטית ועד למדינות בדרום אמריקה. בעלות ברית אלו ובמיוחד באירופה הצהירו כי אינן רואות כבר בבית הלבן סמכות מוסרית או מנהיגותית באשר למתרחש בעולם.

בתחום העוצמה הצבאית: צפוי כי ארה"ב תמשיך לשמור על מעמדה **כמעצמת על** גם בעשורים הבאים. ממשל טראמפ הודיע על כוונתו להגדיל את תקציב הביטחון ב-52 מיליארד דולר. יש לציין שגידול זה כבר תוכנן על ידי ממשל אובמה, והוא נמוך מדרישות גורמי הביטחון שציפו שהתקציב יגדל בכ-10%, ובפועל, ההגדלה היא ב-3% בלבד. איור 1 מפרט את חלוקת התקציב בין הזרועות לנושאים השונים.

6 Yvan Yenda Ilunga, America and China's competition for influence in Africa, The World Economic Forum, 27 Feb 2015 <https://www.weforum.org/agenda/2015/02/america-and-chinas-competition-for-influence-in-africa/>

7 Sarah Baynton-Glen, India on a mission to counterbalance China's growing influence in Africa, Standard Digital, July 4th 2017 <https://www.standardmedia.co.ke/article/2001245995/india-on-a-mission-to-counterbalance-china-s-growing-influence-in-africa>

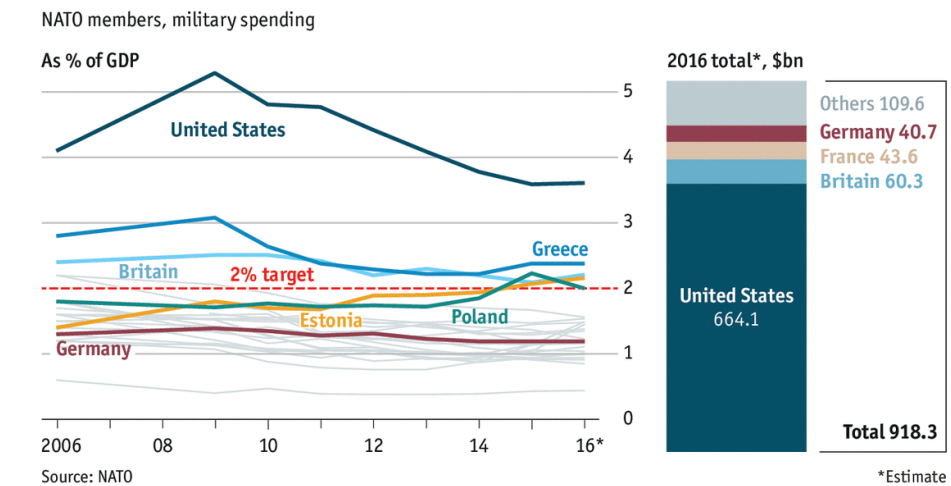
איור 1. בקשת משרד ההגנה האמריקני לתקציב הביטחון לשנת 2018

סין והודו אשר ממשיכות להצטייד במערכות נשק מתקדמות בעלות יכולות מגוונות מוכרות כבר כיום כמעצמות אזוריות. תקציב הביטחון הסיני לשנת 2017 גדל ב-7% ביחס לשנה הקודמת והסתכם ב-152 מיליארדי דולר (כרבע מתקציב הביטחון האמריקני). ההתעצמות הצבאית הסינית לצד מדיניות הקרנת כוח במרחב הימי גורמת לדאגה באזור, ובמיוחד בכל הקשור לעמדתה התקיפה והבלתי מתפשרת של סין במחלוקת על הריבונות הימית באזור ים סין הדרומי. תקציב הביטחון ההודי לשנים 2017/18 עומד על 53.5 מיליארדי דולרים. בתקציב חיל הים ההודי ישנה ירידה של כ-12% ביחס לתקציב שנת התקציב הקודמת.⁸

האיחוד האירופי ימשיך אומנם להיות כוח כלכלי משמעותי, וכנראה גם הכלכלה הרביעית בגודלה בעולם, עם זאת, עקב היעדר יכולת הקרנת כוח משמעותית (Projection of Power), לא נראה שמעמדו בזירה הבינלאומית יהיה דומה לזה של מעצמות ה-G-3. למרות החלטת בריטניה לפרוש מהאיחוד האירופי היא הבטיחה להישאר חברה בנאט"ו, אך ישנם סימני שאלה לגבי מרכזיות מעמדה בברית זו. האיחוד האירופי עצמו היה עסוק במועד כתיבת הדוח בשלושה אתגרים עיקריים: במזרח, גיבוש תגובה לאפשרות של פלישה רוסית למדינות הבלטיות; בדרום, התמודדות עם זרם הפליטים המגיע לחופי מדינות

Laxman K. Behara, India's Defence Budget 2017-18: An Analysis, Institute for Defence Studies and Analyses, New Delhi, February 03, 2017, http://www.idsa.in/issuebrief/india-defence-budget-2017-18_lkbehera_030217

האיחוד שלחוף הים התיכון; **במזרח הים התיכון**, במשבר הבלתי פתור בקפריסין. דרישת ממשלו החדש של הנשיא טראמפ ממדינות נאט"ו היא להגדיל את הוצאות הביטחון שלהן ולקחת חלק משמעותי יותר בברית נאט"ו (תוך כדי איום מרומוז שאם לא כן – לא יממש את ההתחייבות האמריקנית להגן על מדינות ברית נאט"ו שרוסיה פלשה לשטחן.⁹ אזור 2 מתאר בראייה רב-שנתית את אחוז הוצאה על ביטחון כחלק מהתל"ג במדינות נאט"ו, את השיעור הגבוה בארה"ב ביחס לשאר חברות נאט"ו. בכנס שרי הביטחון של האיחוד האירופי שנערך במינכן שבגרמניה בפברואר 2017, וכמענה ללחץ האמריקני של ממשל טראמפ, הסכימו שרי הביטחון של כלל המדינות להעלות את גובה תקציב הביטחון שלהן ל-2% מהתל"ג. בהתאם לכך הודיע מזכ"ל נאט"ו יאנס שטולטנברג (Jens Stoltenberg) ביוני 2017 כי מדינות נאט"ו לרבות קנדה הגדילו את הוצאות הביטחון שלהן ב-4.3%, וכי בהשוואה לשנת 2014 גדלו הוצאות הביטחון ב-46 מיליארד דולר.¹⁰ המשמעויות המדיניות והצבאיות של פרישת בריטניה מהאיחוד האירופי עדיין אינן ברורות דיין, ובמיוחד נוכח העובדה שבריטניה היא אחת משתי המדינות המובילות בעוצמתן הצבאית בנאט"ו (בנוסף לצרפת), פרישה שכאשר תתממש תשפיע ללא ספק על נאט"ו.

Economist.com

איור 2. תרומת מדינות נאט"ו לתקציב הארגון – מגמות רב-שנתיות

Sanger David and Habermann Maggie, "Donald Trump Sets Conditions for Defending NATO Allies against Attack", New York Times, July 20, 2016. <http://edition.cnn.com/2017/06/29/politics/nato-members-increase-defense-spending/index.html> 9

Browne Ryan, NATO members to increase defense spending, CNN Politics, June 29, 2017, <http://edition.cnn.com/2017/06/29/politics/nato-members-increase-defense-spending/index.html> 10

הפדרציה הרוסית ממשיכה לשמור על תדמיתה ומעמדה ככוח גלובלי ואזורי למרות בעיות פוליטיות, כלכליות, חברתיות ואתגרים דמוגרפיים קשים. התקוות שתלה הנשיא פוטין בבחירתו של דונלד טראמפ לנשיאות ארה"ב לא התממשו עד כה, ובמיוחד בכל הקשור לביטול הסנקציות הכלכליות המוטלות על רוסיה. בהקשר זה ראוי אף לציין, כי נשיא ארה"ב דונלד טראמפ נאלץ בניגוד לרצונו ובלחץ הקונגרס לאשר בתחילת אוגוסט 2017 את הסנקציות החדשות שהטילה ארה"ב על רוסיה בעקבות ההתערבות שלה במערכת הבחירות האמריקנית. לאחר מספר שנים רצופות (החל מ-2011) שבהן גדל תקציב הביטחון הרוסי בשיעור ממוצע של כ-20% לשנה החליטה הממשלה הרוסית על קיצוץ קבוע לשנים 2017-2019. ישנן הערכות שונות לגבי גובה הקיצוץ בשנת 2017, והן נעות בין קיצוץ של 25% (מ-65 מיליארדי דולר ל-48 מיליארדי דולר) על פי הירחון ג'ינס (HIS Jane's), לבין הערכות אחרות המציגות קיצוץ של 7% בלבד. כך או כך, הדבר משקף את המשבר הכללי שבו נמצאת רוסיה, אשר חלקו נובע מירידת מחיר הנפט. גם במצב הכלכלי הנוכחי ממשיכה רוסיה באמצעים שיש ברשותה לנקוט מדיניות גאופוליטית אופורטוניסטית, ולמצב את עצמה כמעצמה גלובלית בכלל ובזירה הימית בפרט.¹¹

הדוקטרינה הצבאית הרוסית החדשה שאושרה על ידי פוטין בשנת 2014 זכתה לעדכון נוסף ב-20 ביולי 2017 שבו אישר נשיא רוסיה ולדימיר פוטין את המסמך "יסודות המדיניות של רוסיה בתחום הפעילות הימית הצבאית לתקופה שעד לשנת 2030" (הרחבה בנושא ר' פרק בהערכת המצב "יסודות המדיניות הימית של רוסיה – המשכה של מסורת הביורוקרטית – הצבאית הסובייטית והרוסית"). הדוקטרינה משקפת את השפעת המשבר עם אוקראינה ואת תגובת רוסיה לעמדות ארה"ב ונאט"ו בסכסוך זה. בהתאם לכך צפוי כי מדי פעם תנסה רוסיה לתקוע טריז בין מדינות האיחוד האירופי לבין עצמן במטרה לפגוע באחדותן. רוסיה תמשיך להשפיע על מדינות ברית המועצות לשעבר הן באמצעות הפעלת "עוצמה רכה" (Soft Power) והן באמצעות "עוצמה קשה" (Hard Power).¹² רוסיה תמשיך בהתערבותה באוקראינה, במדינות הקווקז ומרכז אסיה, ותתנגד לכל ניסיון הרחבת ההשפעה של נאט"ו במדינות בריה"מ לשעבר. בהקשר לכך עלתה בקיץ 2017 המתחות בין רוסיה לבין אסטוניה כאשר עלה החשש מפני פלישה של כוחות רוסיים לאסטוניה. הדבר הביא את סגן נשיא ארה"ב לצאת בהצהרה תקיפה במטרה להניא את רוסיה מלבצע מהלך זה.¹³ באמצע ספטמבר 2017 פתחה רוסיה בתרגיל הצבאי הגדול ביותר מאז סיפוח חצי האי קרים

11 Craig Caffrey, Russia announces deepest defence budget cuts since 1990s, IHS Jane's Defence Weekly, 16 March 2017, <http://www.janes.com/article/68766/russia-announces-deepest-defence-budget-cuts-since-1990s>

12 עוצמה רכה: גישה ביחסים בינלאומיים המשתמשת בהפעלת השפעה כלכלית או תרבותית על מדינה יריבה כדי להשיג יעדים, בניגוד לעוצמה קשה הכרוכה בין היתר בהפעלת כוחות צבא להשגת יעדים

13 McNeill, Sophie, US Vice President Mike Pence reassures NATO allies in Estonia amid Russian threat, ABC News, July 31, 2017, <http://www.bbc.com/news/world-europe-40779184>

ב-2014 במשותף עם צבא בלארוס. התרגיל נושא את השם "זאפאד (מערב) 2017" ונערך בבלארוס, מערב רוסיה ואזור קלינינגרד המשמש כמובלעת רוסית. במערב מודאגים מהתמרון הצבאי הנרחב שבו השתתפו כ-13 אלף חיילים, חטיבות שריון, משחתות ומטוסי קרב. גם בדרום מזרח אסיה התחילה רוסיה להפעיל מדיניות אופורטוניסטית במטרה לתקוע טריז בין בעלות בריתה המסורתיות של ארה"ב באזור לבין ארה"ב עצמה. דוגמה לכך היא הביקור שערכו ביולי 2017 ספינות הצי הרוסי בפיליפינים לאימונים משותפים עם הצי הפיליפיני, תוך כדי ניצול השינוי שביצע נשיא הפיליפינים רודריגו דוארטו (Rodrigo Duterte) במערכת היחסים של ארצו עם ארה"ב – בעלת בריתה המסורתית של הפיליפינים.¹⁴

רוסיה תבקש לשלוט באזור הארקטי מתוך הבנה ששטח זה הוא חיוני לעתידה הכלכלי והביטחוני. אירופה תישאר במוקד הפעילות הכלכלית הרוסית, תוך כדי התמקדות רוסית בשוקי אירופה בכל הקשור ליצוא משאבי האנרגיה שלה. הירידה במחירי האנרגיה שהם כ-80% מהיצוא הרוסי, והסנקציות שהטיל עליה המערב בעקבות פלישתה לחצי האי קרים תרמו להעמקת המשבר בכלכלת רוסיה. רוסיה תמשיך להיות אחת מיצואניות הנשק הגדולות בעולם, ובעקבות המצב הכלכלי הגרוע תהיה מוכנה להציע מערכות נשק הנמצאות בקדמת הטכנולוגיה, ואחדות מהן אף מתקדמות מאלו של המערב.

המזרח התיכון המשיך להיות אזור של חוסר יציבות. תהליך התמוטטותה של החליפות האסלאמית ISIS במזה"ת; ההתאגדות של מספר מדינות סוניות ובראשם ערב הסעודית בכלל וכנגד קטאר בפרט והיווצרותו של ציר רוסיה – איראן – סוריה יוצר באזור מציאות חדשה. החיבור של המאמץ האיראני ליצור קשר יבשתי לים התיכון עם המאבק בין השיעים לסונים במזרח התיכון; ההחלטות השונות אל מול המשבר ישפיעו לטווח ארוך מאוד על עתיד המזרח התיכון כולו, ובפרט על מעמדם של האיראנים ועל תקוותיהם של הכורדים, וממילא גם על ביטחונה של מדינת ישראל.

ביטחון והגנה (Defense & Security) ימשיכו להיות נושא חשוב הן במרחב הווירטואלי והן במרחב הפיזי, לרבות החלל והמרחב הקיברנטי. הדרישה להגנת אזרחי המדינות השונות תעלה בחשיבותה עקב הגידול באוכלוסיית העולם, שינויי אקלים, חוסר במשאבים וחוסר יציבות בזירה הבינלאומית. דרישות אלו צפוי שישפיעו על ממשלות להרחיב את ההגנה לצורכי קיום פיזיים. רבים מצרכים אלה הם בינלאומיים וקשורים לתופעת הגלובליזציה.¹⁵

Reuters World News, Russian navy visits Philippines as Duterte tightens ties with U.S. foes, 14 April 2017, www.reuters.com/article/us-philippines-russia-idUSKBN17M0SJ

The Development, Concepts and Doctrine Centre (DCDC) Global Strategic Trends, 15 Programme analyses the future strategic context. Global Strategic Trends out to 2040, https://www.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/49954/20121129_dcdc_gst_regions_sasia.pdf

בתחום הפירטיות הימית אומנם בשנת 2016 לא נרשמה אף לא חטיפה אחת של כלי שיט, אך במחצית שנת 2017 חזרו וגברו ניסיונות התקיפה, וזאת למרות המשך פעילותם של כוחות ימיים צבאיים, בעיקר בצפון האוקיאנוס ההודי ומפרץ עדן. למרות הירידה הרב-שנתית בכמות האירועים **הנטל הכלכלי** הנובע בין היתר מפעילות זו נותר עדיין גבוה (ראה אירורים 9 ו-10). יש לציין כי קבוצות פירטים מסוימות הרחיבו את עיסוקיהם בפעילויות ימיות אסורות אחרות, כגון הברחת נשק ופליטים.¹⁶

כיום ניתן עדיין לבצע הבחנה ברורה בין פעילות **פירטיות ימית** לבין **טרור ימי** במאפייני התקיפה, שיטות התקיפה והאמצעים שבהם נעשה שימוש, כמו גם לאזורים שבהם מתבצעות פעילויות הטרור הימי והפירטיות. עם זאת, עקב **הדמיון שקיים אצל שניהם במאפיינים מסוימים**, כגון פגיעה בכלי השיט, גניבת המטען הימי ולקיחת בני ערובה, צפוי כי בעתיד יתגברו הזיקות ביניהם.

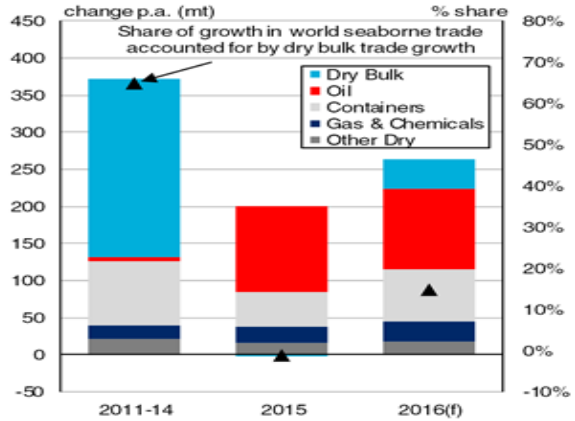
מגמות עיקריות בסחר הימי העולמי

יותר מ-80% של הסחר העולמי מתנהל בים, והתווך הימי משמש כאמצעי החשוב ביותר לשינוע סחורות. בשנת 2015 חצה היקף הסחר העולמי את רף ה-10 מיליארד טון. עם זאת, הגידול המתון יחסית (3.5%) שחל בשנת 2016 **ביכולת השינוע** של ציי הסוחר (במונחי טונות), מבטא את שיעור הגידול הנמוך ביותר מאז שנת 2003. הגידול **בדרישה להובלה ימית** עמד על 2.1%, מה שגרם **לעודף היצע גלובלי** (Global Overcapacity) ולקשיים כלכליים בחברות הספנות השונות. למרות זאת סחר המכולות הסיני לחופיה המערביים של ארה"ב ולנמלי אירופה גדל בשנת 2016 ב-8%. איור 3 להלן מתאר את השינויים בסוגי המטען הימי השונים בשנים 2011-2016.

הגידול בביקוש העולמי להובלה ימית בשנים 2011 ו-2016, והתורמות העיקריות לגידול זה (שהן סין והודו) מוצגים באיור 4. ערך הסחר העולמי השנתי העובר בים סין הדרומי מסתכם ב-5.3 טריליון דולר, מתוכו 1.2 טריליון דולר מייצג את היקף הסחר של סין עם ארה"ב. כ-80% מיבוא **הדלק של סין** משונע דרך נקודות המשנק (Choking Points) של מִצְרֵי מאלאקה ולומבוק (Malacca and Lombok Straits), דבר שהביא את סין לשקול את מימון כרייתתה של תעלת קרא Canal (Kra) בשטחה של תאילנד (ראה להלן).

The Shifting Balance Of Global Seaborne Trade Growth

The bars on the graph show the annual change in seaborne dry bulk, oil (crude oil and oil products combined), container, other dry and gas & chemicals trade in terms of million tonnes (LHS). For 2011-14, the bar represents the average change in trade per annum during the period. The points show the share of growth in global seaborne trade during each period accounted for by growth in seaborne dry bulk trade (RHS). For more detailed data on global seaborne trade, see *Seaborne Trade Monitor on Shipping Intelligence Network*.

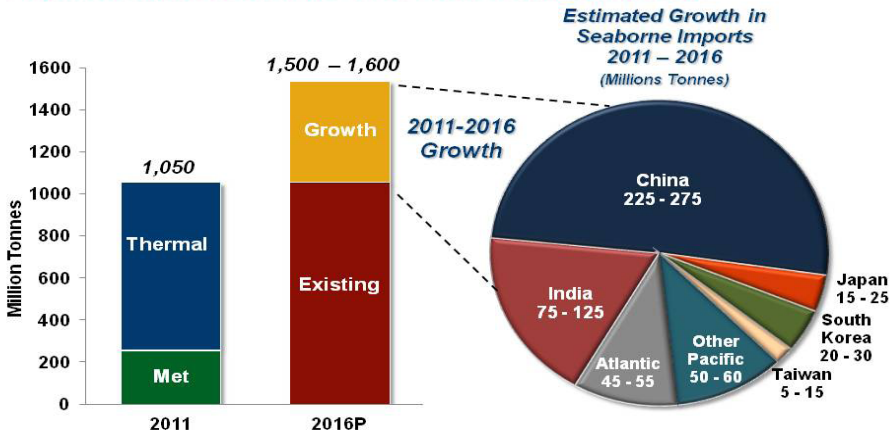
Source : Clarksons Research

איור 3. השינוי העולמי בסוגי המטענים המובלים בים בשנים 2011–2016

Global Seaborne Demand: 450 – 550 MTPA Growth Expected by 2016; 8% CAGR

Pacific Demand Growth 85+% of Total Demand Increase

איור 4. הדרישה העולמית להובלה ימית בחלוקה למדינות/אזורים (MTPA – Millions Ton) (per Annum)

המצב הכלכלי של חברות הספנות העוסקות בהובלת מכולות הושפע בשנים האחרונות מעודף ההיצע ביחס לביקוש. הדבר גרם לירידה במחירי ההובלה, מה שהשפיע לרעה על מצבן הכלכלי של חברות הספנות ובמיוחד על אלה העוסקות בשינוע מכולות. הדבר אף הביא לכך שחברת ההובלה הקוריאנית הנג'ין (Hanjin) פשטה את הרגל בקיץ 2016. חברות

הספנות המובילות בעולם בתחום זה הגיעו למסקנה שכדי לשרוד בשוק זה, בנוסף לצעדי התייעלות, יש לנקוט מדיניות של מיזוג ורכישה (Merges & Acquisition Activities) של/ עם חברות אחרות. חברת Hapag-Lloyd התמזגה כבר בשנת 2016 עם חברת הספנות הערבית המאוחדת (UASC), עקפה את החברה הטאיוואנית Evergreen, והפכה להיות החברה הרביעית בגודלה בעולם עם נתח שוק הגדול מ-20%. חברת הספנות הסינית COSCO (שבשנת 2015 התאחדה עם China Shipping Group), צפויה לבצע מהלך איחוד נוסף בשנת 2017. גם החברה הצרפתית CMA CGM, חתמה על הסכם רכישה עם חברת Neptune Orient Lines Limited – NOL, וסביר להניח כי חברות נוספות ימשיכו בפעילות זו כדי להמשיך ולהתקיים בשוק שינוע המכולות.¹⁷ ואכן, סימנים ראשונים מצביעים על כך כי תעריף ההובלה הימי עלה ברבעון השני של 2017 ב-5.7% לעומת השנה הקודמת.¹⁸

Figures are consolidated

Regional Trades weekly capacities
 Trans-Atlantic **174,587 TEU**
 Trans-Pacific **536,497 TEU**
 Feast-Europe **574,453 TEU**

Rank	Operator	Teu	Share	Existing fleet	Orderbook
1	APM-Maersk	3,519,922	16.5%		
2	Mediterranean Shg Co	3,136,248	14.7%		
3	CMA CGM Group	2,483,507	11.6%		
4	COSCO Shipping Co Ltd	1,807,168	8.5%		
5	Hapag-Lloyd	1,516,986	7.1%		
6	Evergreen Line	1,065,819	5.0%		
7	OOCL	672,215	3.1%		
8	Yang Ming Marine Transport Corp.	575,484	2.7%		
9	Hamburg Süd Group	565,485	2.6%		
10	MOL	548,607	2.6%		

איור 5. עשר חברות הספנות הגדולות ונתח השוק שלהן (מקור alhaliner)

נתיבי שיט חדשים

העלייה בנפח הסחר העולמי והתלות של סחר זה בנקודות משנק (Choke Points) הביאו למספר יוזמות שנועדו להקל על לחץ זה, הן על ידי הגדלת יכולת המעבר בנקודות אלה, והן בבניית חלופות להן.

Handy Shipping Guide, More Container Freight Shipping Line Mergers and Acquisitions, 17 Consolidation is the Name of the Current Game, June 29, 2016, http://www.handyshippingguide.com/shipping-news/more-container-freight-shipping-line-mergers-and-acquisitions_7271

18 יורם גביזון, התייעלות בצים והשיפור בענף ההובלה הימית העבירו את החברה לרווח רבעוני, TheMarker שוק ההון חדשות, עמ' 29, 31 לאוגוסט 2017

הרחבתה של **תעלת סואץ** בשנת 2015 בנתיב נוסף באורך 52 ק"מ כדי להופכה לדו-סטריט ולהגדיל את יכולת המעבר שלה הביאה את האיחוד האירופי וארגון ה-OECD להשיק בתחילת 2017 בשיתוף עם ממשלת מצריים תוכנית הנקראת "תמיכה בקידום הפיתוח הכלכלי של אזור תעלת סואץ" (Supporting the Development of the Suez Canal Economic Zone). מטרת התוכנית: לקדם השקעות, ליצור מקומות עבודה חדשים ולנצל את היתרון שנוצר מכך ש-8% של הסחר העולמי העובר בתעלת סואץ.

בשנת 2016 הושלמו העבודות **בתעלת פנמה** המורחבת. עבודות אלה כללו מערכת מעברים שלישית המאפשרת מעבר אוניות ארוכות יותר מן הקודמות, בעלות תפוסה של עד 13 אלף TEU, שמאפשרות גידול בסחר של סין. בעקבות פתיחת התעלה יתקצר משך הובלתו של נפט גולמי מוונצואלה לסין מ-45 ימי הפלגה ל-30 יום, ובעלויות תפעול נמוכות יותר. הצורך להתמודד עם המגבלות שיוצרות נקודות המשנק הקיימות הן במרכז אמריקה והן בדרום מזרח אסיה גרם להתנעת בדיקות היתכנות להקמת שתי תעלות נוספות: התוכנית לכרייה במימון סיני של **תעלה בניקרגואה** שתתחרה עם תעלת פנמה, וכן תוכנית לכריית **תעלת קרא (Kra)** בדרומה של תאילנד שתתחרה בנתיב לאורך מצר מאלאקה.

בשנת 2017 התחילו העבודות לכריית **תעלת ניקרגואה** שעלותן מוערכת בכ-50 מיליארד דולר: החברה הסינית HKND Group התחילה את העבודות בנמל בריטו (Brito) שלחוף האוקיאנוס השקט (איור 6). התעלה תהיה באורך 276 ק"מ וברוחב 230–280 מ', ובתכולת הפרויקט נכללים שני אגמים מלאכותיים, שני סכרים (Locks), שני נמלים, שדה תעופה, אזור סחר חופשי ואתרי תיירות.

איור 6. התוואי המתוכנן של תעלת ניקרגואה

במהלך 2016 נחתם הסכם עקרונות בין סין ותאילנד על פרויקט ארוך-טווח לבניית **תעלת קרא** (Kra Canal), המכונה גם "התעלה התאילנדית" (איור 7). התעלה שאורכה המתוכנן הוא 135 ק"מ אמורה לחצות את חצי האי הדרמ"ז בדרום תאילנד, ולאפשר נתיב הפלגה חדש אשר יקצר את טווח ההפלגה מהמזרח לאירופה בכ-1,200 ק"מ, תוך כדי עקיפת מְצָרֵי מאלאקה. פתיחת תעלת קרא תאפשר לאוניות השטות מהאוקייאנוס ההודי לאוקייאנוס השקט להימנע משירותי הספנות הניתנים כיום על ידי סינגפוף, ולסינים להקים שירותים אלה באזור התעלה. הפרויקט טרם אושר על ידי ממשלת תאילנד, אך קבוצת קציני צבא בדימוס התאגדה במטרה לקדם את הפרויקט ולהשלימו בתוך חמש שנים. עלות הפרויקט מוערכת בכ-28 מיליארד דולר, ואם יאושר יהיה ניתן לממן חלק ממרכיביו מההשקעות הסיניות ביוזמת דרך המשי הימית.¹⁹

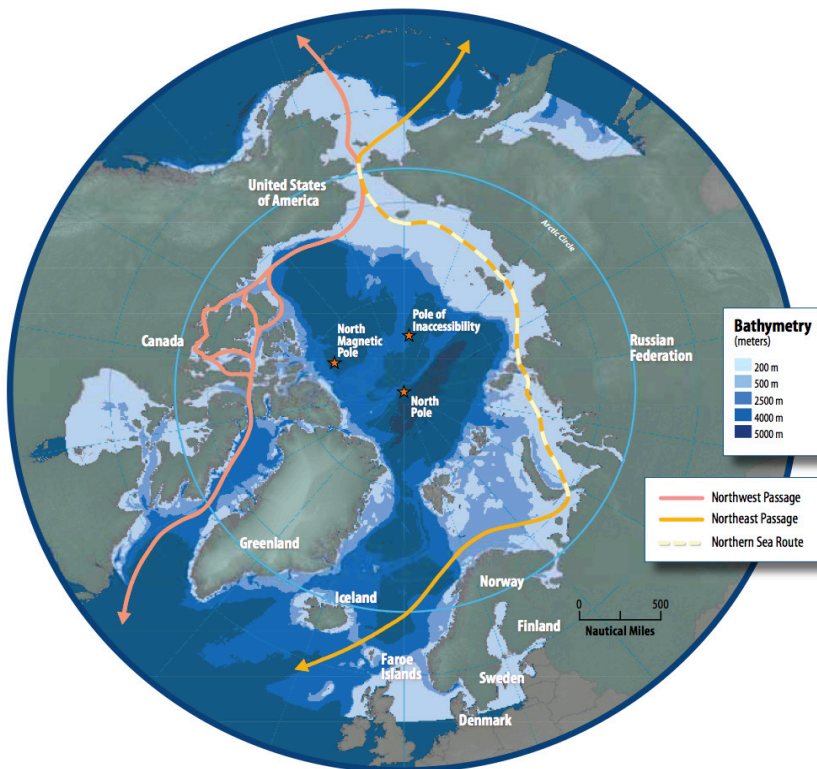

איור 7. התוואי המתוכנן של תעלת קרא

כבר בדוח הקודם ציינו את ההתפתחות המעניינת המתרחשת במעבר הצפוני מערבי של **האוקייאנוס הארקטי** (Arctic Ocean North West Passage). מעבר זה לא איפשר עד כה שיט של אוניות סוחר רגילות עקב שכבת הקרח העבה שלא הפשירה לאורך כל השנה (איור 8). בשנים האחרונות הושפעה שכבת הקרח משינויי האקלים האחרונים שגרמו לירידת עובי הקרחונים. התחזית היא כי אם תימשך מגמה זו הרי שבעוד כשני עשורים יהיה ניתן **לעבור**

19 Belmont Lay, Thais called to support S\$38.2 billion Kra Canal construction that will bypass S'pore ports, August 10, 2017, <http://mothership.sg/2017/08/thais-called-to-support-s38-2-billion-kra-canal-construction-that-will-bypass-spore-ports/>

בנתיב זה בצורה חופשית ברוב חודשי השנה. הפלגה בנתיב זה מאירופה לאסיה המזרחית תקצר בכ-2,500 מייל את נתיב ההפלגה הקיים. כמו כן תהיה מהירה יותר תעבורת נפט מאלסקה לחופים המזרחיים של ארה"ב באמצעות מכליות. בהקשר זה מכלית גז מונזל (A) (נתיב צפוני מזרחי), ללא צורך בפניו נתיב של שוברת קרח והשלימה מסע זה בזמן שיא של 6.5 יממות. גוף המכלית שאורכה כ-300 מ' נבנה ממתכת עמידה לשכבת קרח של עד 2.1 מ' (Lightweight Steel Reinforced Hull), והיא כלי השיט הגדול ביותר שביצע מסע מסוג זה. עם זאת יש לציין כי ההפלגה בוצעה במהלך תקופת הקיץ.²⁰

איור 8. נתיבים אפשריים באוקיאנוס הארקטי למעבר הצפוני מערבי והצפוני מזרחי

אם אכן תתאמת התחזית באשר לירידה בעובי הקרחונים, יהיה ניתן לחסוך בעלויות הובלה ימיות בהיקפים של מיליארדי דולרים. עם זאת, יהיה צורך לפתור את המחלוקת הקיימת בין קנדה למדינות אחרות (בהן ארה"ב), הרואה בנתיב הצפוני מערבי כנתיב העובר

Matt McGrath, first tanker crosses northern sea route without ice breaker, BBC News, Science & Environment, August 24, 2017, <http://www.bbc.com/news/science-environment-41037071>

במים הריבוניים הקנדיים, וכן להתמודד עם אתגרי הגנת הסביבה והקשיים הלוגיסטיים המורכבים בתמיכה טכנית ואספקה באזור זה.

מים כלכליים בלבדיים (Exclusive Economic Zone – EEZ) וניצול משאבים מקרקעית הים שמחוץ להם

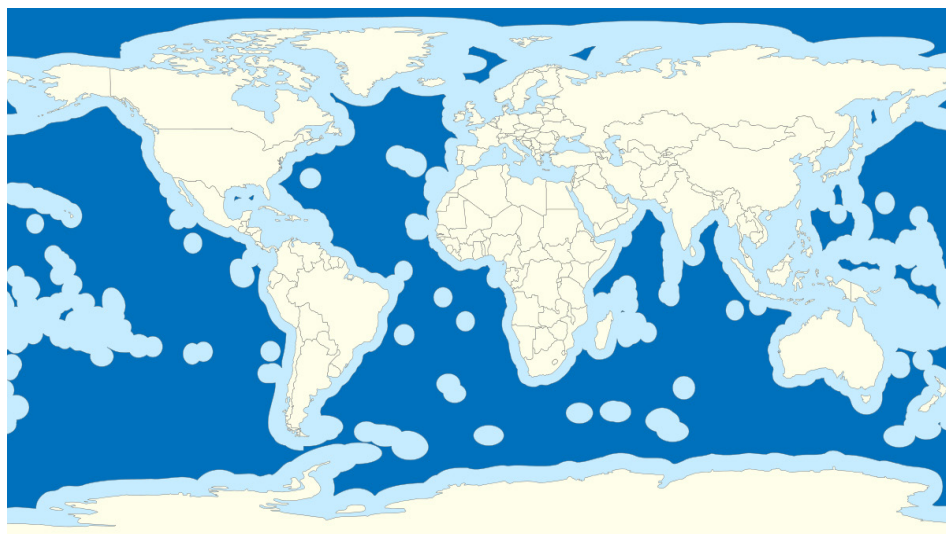
מאז נטבע המושג של מים כלכליים בלבדיים בשנת 1982 וגיבושה של האמנה בנושא חוק הים שבחסות האו"ם (UN Convention on the Law of the Sea), התפתחה הטכנולוגיה התת-מימית בצורה דרמטית בכל הקשור לגילוי, פיתוח והפקה של משאבי טבע הנמצאים במעמקי הים (Deep ocean mining operations). הצפי הוא שעד שנת 2040 יובילו ההתפתחויות בתחום הרובוטיקה התת-מימית ויכולת הצגת התמונה התת-מימית העמוקה (Telepresence) ליכולות תעשייתיות שיאפשרו נגישות למרבצי דלק ומינרלים הנמצאים בקרקעית הים, שעד כה לא ניתן היה לנצלן.²¹ מדינות רבות התחילו בתהליך תכנון הפעילות במרחב הימי שלהן באמצעות תוכנית לתכנון המרחב הימי (Marine Spatial Planning) שנועדה לגשר ולתאם בין יעדים הנקבעים על ידי הגורמים המדיניים שבבסיסם שיקולים כלכליים וחברתיים, לבין שימורה של המערכת האקולוגית. עם זאת, נותרו עדיין מחלוקות בין-מדיניות רבות בעניין גבולות אזורי המים הכלכליים הבלבדיים (Delimitation), וכן בעניין זכויות דיג באזורים אלה. הסכסוך הבולט בנושא ממשיך להתקיים בדרום מזרח אסיה, ונראה כי למרות פסיקתו של בית הדין הבינלאומי בהאג ביולי 2016 כנגד סין, ממשיכה האחרונה בקביעת עובדות בשטח. הרחבה בנושא מובאת בפרק העוסק בהתפתחויות בים סין הדרומי בדוח זה.

באגן המזרחי של הים התיכון נותרו עדיין בעיני ארבע מחלוקות מהותיות שטרם הוסדרו:

- תביעת צפון קפריסין (בחסות טורקיה) לחלק משטח המים הכלכליים שמסביב לקפריסין.
- תביעת טורקיה לחלק מהמים הכלכליים הבלבדיים של קפריסין.
- תביעת לבנון על כך שההסכם שהושג בין ישראל לקפריסין כולל בתוכו חלק מהשטח השייך ללבנון (הגדרת קו הגבול הימי בין ישראל ללבנון). בהקשר זה יש לציין כי ממשלת לבנון הוציאה באביב 2017 קול קורא לחברות העוסקות בסקרי גילוי גז ונפט להגשת מועמדות לבצע סקרים תת-מימיים במספר אזורים שחלקם נמצאים בשטח שבמחלוקת שבין ישראל ללבנון. ישראל הפעילה גורמים באומות המאוחדות ובארה"ב כדי ללחוץ על לבנון לשנות את החלטתה בנושא. אם לא ייענו דרישותיה של לבנון עלול הנושא להוביל במתכוון, או שלא במתכוון, להתלקחות מעשי איבה בין שתי המדינות.

21 timeline contents, Deep ocean mining operations are widespread, Future Timeline 2040 Net, <http://futuretimeline.net/21stcentury/2040.htm#deep-ocean-mining-2040>

• גבול המים הכלכליים בין ישראל למצריים שאמור לתחום את האזור שבין שתי המדינות לחיפושי גז ונפט עתידיים. הנושא נידון אומנם בפגישה שקיים ראש ממשלת ישראל עם נשיא מצריים, עבד אל פתח א-סיסי, אך הוא קשור בעסקת חבילה רחבה יותר שתטפל גם בגובה הפיצוי שמצריים חייבת לשלם לישראל לנוכח פסיקת מוסד הבוררות הבינלאומי בז'נבה (ICC), ולרכישה של גז (על ידי חברות פרטיות הפועלות בשטחה של מצריים), ממאגרי תמר ולווייתן שבאזור המים הכלכליים של ישראל.²² בישראל עצמה נמצאת הצעת החוק בנושא המים הכלכליים בשלבי אישור אחרונים. הסדרת הפעילות לניצול המשאבים הנמצאים בקרקעית הים בשטחים מחוץ לשטחי המים הכלכליים הבלבדיים נעשית על ידי הרשות הבינלאומית לקרקעית הים (International Seabed Authority). זוהי רשות בין-ממשלתית שמקום מושבה בקינגסטון שבג'מייקה, אשר הוקמה לארגון, להסדיר ולבקר את פעילות החיפוש וההפקה של מחצבים ומינרלים הנמצאים בקרקעית הים ומחוץ לשיפוט המדינתי בשטח שהוא השטח העיקרי של קרקעית הים בעולם (איור 9). מקור הסמכות של הארגון הוא אמנת חוק הים (LOS Convention), וחברות בו 167 מדינות אשר חתמו על אמנת הים. בעקבות התפתחותה של הטכנולוגיה התת-מימית הולכת ומתרחבת הפעילות לניצול אוצרות הטבע שבקרקעית הים, והפוטנציאל הגלום בשטחי הים הארקטי ואזורים אחרים מגביר את החשש מניצול בלתי מבוקר של קרקעית הים ופגיעה במערכת האקולוגית.

איור 9. שטחי המים הבינלאומיים וקרקעיתם (בצבע כחול)

22 אבי בר-אלי, חברת חשמל תוותר על 500 מ' ד' כדי לאפשר יצוא גז מלווייתן", הארץ, דה מרקו, חדשות, 3 לספטמבר 2017 עמ' 10.

בשנים האחרונות עלו ספקות באשר לאופי הרשות ומשימתה, ובמיוחד בקרב המדינות שאינן חתומות על אמנת חוק הים ובראשן ארה"ב. מדינות אלה מביעות ספק בנוגע לערכם של הסכמים רב-לאומיים בהקשר זה. הן טוענות כי הרשות איננה נחוצה, ואף מעמדה מוטל בספק בכל הקשור לסמכותה בקשר למתן אישורים; גביית תשלומים ומיסים בכלל הקשור לכריית מחצבים בקרקעית הים; חלוקת הכסף המושג ממתן הרישיונות למנגנון הרשות והמדינות החברות בו, והחובה שהיא מטילה על העברת טכנולוגיה שפותחה על ידי מדינות מתקדמות למדינות אחרות. כך או אחרת, **הנזקים האקולוגיים של ניצול לא מידתי של מחצבים הנמצאים בקרקעית הים** זוכים לדאגה ולתשומת לב רבה יותר אצל גורמים העוסקים בהגנת הסביבה הימית. אין ספק שללא הסדרת הנושא תיגרם פגיעה בלתי הפיכה במערכת האקולוגית.²³

ציי מלחמה עיקריים – מגמות ושינויים

הקטע שלהלן סוקר את השינויים והמגמות בציי המלחמה הגדולים בעולם תוך כדי התמקדות בזירות הפעולה, אסטרטגיית ההפעלה ותוכנית בניין הכוח של כל אחד מהם.

צי ארה"ב: ארה"ב מקצה את התקציב הגדול ביותר בעולם לכוחותיה הצבאיים, וכיוצא מכך, הצי האמריקני נחשב גם כבעל העוצמה הימית הגדולה ביותר. הערכה עצמית של משרד הצי את כוחו של הצי האמריקני על בסיס שלושה מדדים: גודלו, יכולותיו ורמת מוכנותו – מוערכת כגבולית (איור 10).

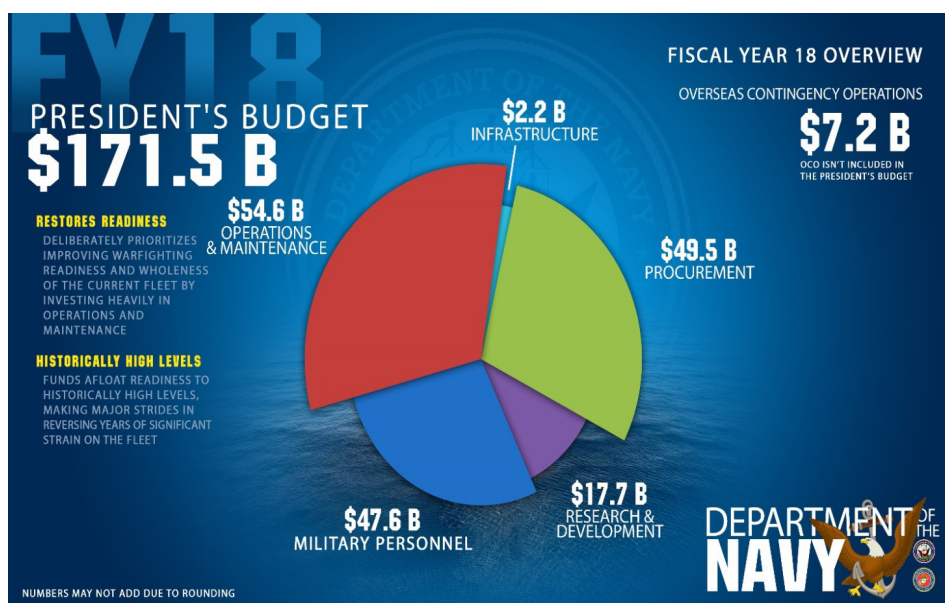
	VERY WEAK	WEAK	MARGINAL	STRONG	VERY STRONG
Capacity			✓		
Capability		✓			
Readiness				✓	
OVERALL			✓		

איור 10. הערכת כוחו של הצי האמריקני בשנת 2017 (מקור Department of the Navy)

הגדלת תקציב הביטחון ב-52 מיליארדי דולר כפי שצוינה לעיל, נועדה בין היתר לתמוך בתוכנית רב-שנתית להגדלת מספר כלי השיט בצי האמריקני ל-350 אוניות. הן התקציב המוצע והן יכולת המספנות להיענות לדרישה זו מעמידים בספק את היכולת לממש יעד זה עד סוף העשור הנוכחי. איור 11 מציג את הצעת התקציב של צי ארה"ב לשנת התקציב

23 Yves Henocque, The Crafting of Seabed Mining Ecosystem-Based Management, Deep-Sea Mining, Resource Potential, Technical and Environmental Considerations, Ed. Rahul Sharma, pp 507–526, Springer International Publishing AG 2017

2018. הבקשה לתקציב של 171.5 מיליארד דולר הונגשה לאישור הקונגרס במאי 2017. בהצעת התקציב מצוין כי הוא יתמוך "בשיקום מוכנות הצי ויכולת פריסתו, וכן להתחרות ולהוביל כנגד איומים גלובליים מתפתחים גם מבחינה טכנולוגיה וגם ברמת התוקפנות". תקציב זה והתוספת המגולמות בו יאפשרו לצי להצטייד **בשתי צוללות תקיפה מסוג וירג'יניה** (Virginia Class Submarine) בסכום של 5.5 מיליארד דולר, **שתי משחתות** (DDG 51) בסכום של 4 מיליארד דולר ו**נושאת מטוסים** (CVN-78) בסכום של 4.6 מיליארד דולר. הפנטגון אמור לסיים בשנת 2018 את גיבושה של אסטרטגיית ביטחון חדשה, שככל הנראה ידרוש לצורך מימושה תוספת תקציב לבסיס התקציב הקיים החל משנת 2019.

איור 11 צי ארה"ב – תקציב מבוקש לשנת 2018 וחלוקתו המוצעת

מזכיר הצי האמריקני החדש, ריצ'ארד ספנסר (Richard Spencer) שנכנס לתפקידו ב-1 לאוגוסט 2017, יידרש בקרוב להשתתף בהגדרת עדיפויות הפעלת הצי בתקופה הקרובה, והדרישות מהצי לעתיד לבוא. הנושאים העיקריים שבהם יצטרכו בכירי הצי להתמקד הם:

- חלל והגנה בפני טילים (Space and missile defense)
- המירוץ העולמי בתחום היכולות הימיות וכיצד הן משפיעות על כיווני הפיתוח של צי ארה"ב
- קידום שותפויות בינלאומיות ובמיוחד מערכת היחסים עם נאט"ו וסדר הכוחות הנדרש מארגון זה למילוי משימותיו

- התפתחותן של מערכות ימיות בלתי מאוישות ויכולתן ליטול חלק נכבד יותר במשימות הצי ולהשתלב בהן
- חדשנות (Innovation) ומערכות חדשות המסוגלות לתרום להשגת משימות הצי לרבות חדשות בתחום האזרחי.

בהקשר זה צריך לציין כי הקונגרס מתנגד לעמדת שר הצי לפיה יש להקצות את התקציב הנוסף להגדלת סוגי כלי השיט הקיימים במספנות הבונות אותם. הקונגרס התנה את תוספת התקציב בניתוח שיעשה על ידי שני גופים עצמאיים אחרים במטרה לבחון אם בכך יושג מענה גם למשימות חדשות בתחום הלוחמה החופית (Littoral Warfare) שאיתם נאלץ הצי האמריקני לאחרונה להתמודד בזירות הלחימה השונות.²⁴ אזור 12 להלן מציג את פריסת כלי השיט האמריקניים בזירות הפעולה השונות בשנת 2016. האיור מבטא את הסטת מרכז הכובד האמריקני לעבר אזור האוקיינוס השקט המערבי ואזור ים סין הדרומי, שבהם מוצבים כ-50 כלי שיט. הסטת מרכז הכובד גרמה לכך שמספר כלי השיט המלחמתיים בים התיכון (הצי השישי) ירד לשפל שלא היה כמותו, והוא כולל אוניית פיקוד אחת ומספר משחתות בלבד.

איור 12. פריסת הצי האמריקני וחלופות להפעלתו נוכח איומים שונים ברחבי העולם (מקור: DEPARTMENT OF THE NAVY FY 2017 PRESIDENT'S BUDGET)

Phillip Pournelle, A Fleet to do What? War on the Rock, Texas National Security Network, 24 September 14, 2017, <https://warontherocks.com/2017/09/a-fleet-to-do-what/>

איור 13 להלן מציג את הערכת גודל הכוח של צי ארה"ב בחתך לפי סוג כלי שיט ופערים ביחס לגודל הכוח הנדרש. איור 14 מציג את חלוקת התקציב המבוקש לשנת 2018 בחתך נושאי.

Ship Type	Two-Major Regional Contingencies Requirement (plus 20% strategic reserve)	Full Navy Requirement (per 1993 Bottom-Up Review)	FY 2016 Capacity	Score
Aircraft Carriers	13	12	10	3
Surface Combatants	39	124	101	3
Mine Countermeasures Ships	n/a	26	11	2
Amphibious Warships	50	41	31	2
Ballistic Missile Submarines	n/a	14*	14*	5
Attack Submarines	13	55	52	5
Combat Logistics Force	n/a	43	30	2
Support Ships	n/a	22	30	5
Air Wings	13	n/a	10	3

Average: 3.3

* Bottom-Up Review stated a requirement of 18 ballistic missile submarines based on strategic guidance, but the subsequent 1994 Nuclear Posture Review reduced this strategic requirement to 14 boats. For more information on fleet requirement adjustments, see Ronald O'Rourke, "Navy Force Structure and Shipbuilding Plans: Background and Issues for Congress," Congressional Research Service, August 10, 2015, <https://www.fas.org/sgp/crs/weapons/RL32665.pdf> (accessed August 26, 2015).

איור 13. הערכת גודל הכוח של צי ארה"ב בחתך לפי סוג כלי שיט ופערים²⁵

פריסת הצי האמריקני תואמת את האסטרטגיה הימית האמריקנית החדשה שפורסמה במאי 2015 וגובשה במשותף עם משמר החופים והמארינס (A Cooperative Strategy for 21st Century Sea power). האסטרטגיה קובעת כי כוחות הצי צריכים למלא קשת רחבה של משימות, לפעול למניעתה של מלחמה באותה נחישות כמו לנצח בה אם תפרוץ. האסטרטגיה מציינת את יכולות הליבה שלהם נדרש הצי כדי להשיג איזון נכון בין פעילותו בזמן שלום לפעילותו בזמן מלחמה שהן:

- פריסת כוחות ונוכחות בזירות רחוקות – Forward presence
- הרתעה – Deterrence
- השגת שליטה ימית – Sea Control
- הקרנת כוח – Power Projection
- ביטחון ימי רבתי – Maritime Security
- סיוע הומניטרי ובאסונות טבע – Humanitarian assistance/disaster response

25 Chief of Naval Operations (CNO) Admiral John M. Richardson, in the 2016 document A Design for Maintaining Maritime Superiority <http://index.heritage.org/military/2017/assessments/us-military-power/u-s-navy>

משימותיו העיקריות של הצי האמריקני לשנים 2016–2020 הן:

- **הגנת המולדת** (שמירה על הרתעה גרעינית, לחימה בטרור, הגנת המולדת ומתן תמיכה לרשויות האזרחיות).
- **בניית ביטחון גלובלי** – Build Security Globally (נוכחות מייצבת בכלל כדור הארץ, ביצוע פעולות לשמירת יציבות זו, ביצוע פעילויות הומניטריות ומצילות חיים במקרה של אסונות טבע).
- **הקרנת כוח וניצחון החלטי** – Power Projection and Win Decisively (עיכוב תוקפנות והכנעתה, הקרנת כוח למרות ניסיונות למנוע גישה לאזור, פעולה אפקטיבית במרחב החלל והקיברנטי – סייבר).

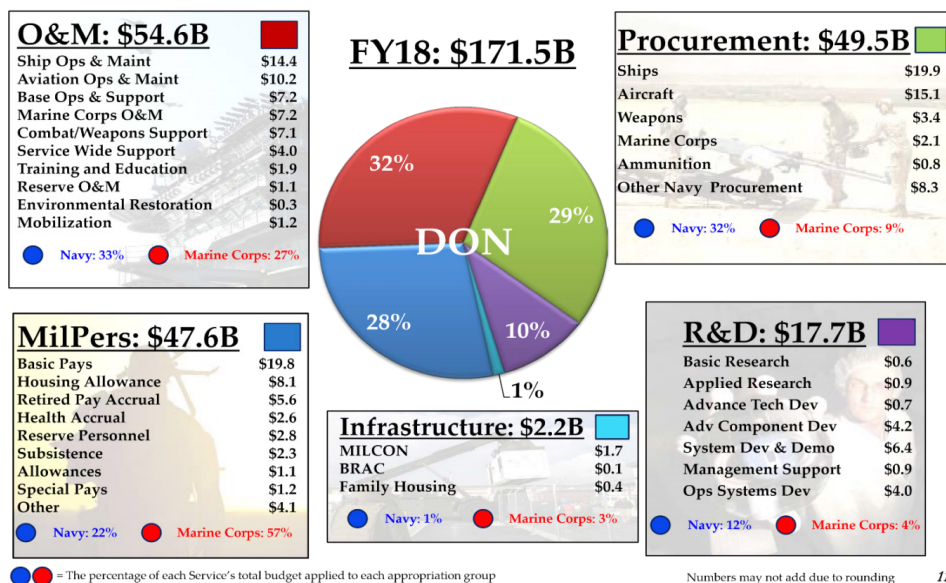
העדיפות שנותנת ארה"ב לפעילות הצי השביעי באזור ים סין הדרומי מתבטאת בשני תחומים עיקריים:

- יצירת קואליציה אזורית בהשתתפות המדינות שהן צד לסכסוך עם הסינים בנושא המים הכלכליים.
- ביצוע פעילות של כלי שיט וכלי טיס המתגרים את טענת הסינים על תיחום המים הכלכליים משורת שבעת האיים המלאכותיים שהסינים בנו ובונים.

בחודשים הראשונים לממשל טראמפ לא ביצע צי ארה"ב באזור המחלוקת בים סין הדרומי אף לא **מבצע אחד של חופש ניווט** (Freedom of Navigation Operation), וזאת כדי לא לפגוע בפסגה שנערכה בין הנשיא טראמפ לנשיא סין שי ג'ינגפינג בפלורידה באפריל 2017. בהמשך קיימו האמריקנים מספר סיורי חופש שיט באזור ים סין הדרומי. הפעילות האינטנסיבית של הצי השביעי במזרח אסיה גרמה לשורה של **תאונות ימיות** קשות: אוניית הצי אנטיטאם (USS Antietam) שעלתה על שרטון במפרץ טוקיו; אוניית הצי לייק צ'מפליין (USS Lake Champlain) שהתנגשה בספינת דיג קוריאנית וניזוקה; המשחתת האמריקנית פיטצ'יראלד (USS Fitzgerald) שביוני 2017 התנגשה במהלך יציאתה מנמל טוקיו באוניה ACX Crystal המניפה דגל פיליפיני. מלבד נזקים שנגרמו למשחתת, מצאו את מותם 7 מלחים אמריקנים בתאונה זו; תאונה נוספת באוגוסט 2017 עם המשחתת ג'ון מקיין (USS John S. McCain) התרחשה במצרי מאלאקה ובה נהרגו עשרה מלחים אמריקנים. בעקבות אירועים אלה הוקדמה החלפתו של מפקד הצי השביעי אדמיראל (Vice Adm.) Joseph Aucoin. הדבר מעלה שאלות בדבר **רמת הימאות** (Good Seamanship) של המפקדים בצי האמריקני, ויחייב ללא ספק את צי ארה"ב להסיק מסקנות הן בתחום ההכשרה והן בתחום ההפעלה.²⁶

26 Seth Cropsey, Has the Navy Reached Its Breaking Point? Wall Street Journal, August 24, 2017. https://www.realcLEARpolitics.com/2017/08/24/has_the_navy_reached_its_breaking_point_419219.html

האפשרות להתלקחות בלתי מבוקרת בין הצי האמריקני לסיני בים סין הדרומי הצליחה לחלחל לתודעת המפקדים הבכירים של ארה"ב וסין כאחד. כדי למנוע מצב מסוג זה החליטו שני הצדדים לקיים ערוצי תקשורת שיסייעו במקרה הצורך למנוע את ההסלמה (De-escalation). באוגוסט 2017 חתמו ראש המטות המשולבים האמריקני גנרל ג'ו דאנפורד (Joe Dunford) ומקבילו הסיני הגנרל הסיני פאנג פנגהוי (Fang Fenghui) על הסכם להפעלתם של ערוצי תקשורת בין שני הצדדים למטרה זו.²⁷ ראש המטות המשולבים האמריקני ציין כי בכוונתנו לשכנע את מקבילו הרוסי לחתום גם הוא על הסכם דומה.

איור 14. צי ארה"ב – חלוקת התקציב המבוקש לשנת 2018

במהלך שנת 2017 ריתק חצי האי הקוריאני את תשומת הלב הבינלאומית, וארה"ב תגברה את כוחה הימי באזור כדי ליצור כוח משימה גדול. המתיחות התגברה עקב מדיניות התוקפנית של צפון קוריאה הנחשבת מדינה סוררת (Rogue State), והצלחתה בניסויי הטילים הבליסטיים הבין-יבשתיים מדגם Hawsong 12 שנערכו בחודש יולי 2017, וכן (לטענתה) השלמת פיתוח של ראש נפץ גרעיני מימני. טווח טילים אלה מאיים על חופיה המערביים של ארה"ב ובסיסיה הצבאיים באי גואם. צפון קוריאה ממשיכה בתוכניתה הגרעינית, ובחודש אוגוסט ביצעה את הניסוי הגרעיני השישי שהיה חריג בעוצמתו, ולוהו

Ben Werner, New U.S., Chinese Military Communications Agreement Follows Years of Naval Engagement, USNI News, August 16, 2017, <https://news.usni.org/2017/08/16/new-u-s-chinese-military-communications-agreement-follows-years-naval-engagement>

בהצהרה צפון קוריאנית כי מדובר במתקן של פצצת מימן למרות הסנקציות הקשות שהוטלו עליה על ידי האו"ם. הצי האמריקני תגבר את כוחותיו באזור והחל מסוף חודש אוגוסט פועלים בו שני כוחות משימה הכוללים גם נושאות מטוסים (רונלד ריגן וקארל וינסון). שר ההגנה האמריקני מאטיס קיים את ביקורו הראשון מחוץ לארה"ב ביפן ובקוריאה כדי להרגיע אותן בנוגע למחויבות ארה"ב לביטחונן, וזאת לאחר שבמסע הבחירות שלו דרש מהם הנשיא טראמפ להשתתף בנטל התקציבי, ואף איים לפרק את ברית ההגנה הקיימת ביניהן לארה"ב. בחודשים אוגוסט – ספטמבר 2017 הגיע המתח בחצי האי הקוריאני לשיאו, ומאטיס הגיע לסבב שיחות נוסף עם מנהיגי האזור.

פעילות הצי השישי בים התיכון הושפעה בעבר על ידי שני גורמים עיקריים:

- המלחמה הקרה
- מקור אספקת אנרגייה עיקרי (איור 15)

סיומה של המלחמה הקרה והירידה במחירי הנפט והגז לרבות הגדלת המקורות בארה"ב עצמה גרמו לה לצמצם את נוכחותה בים התיכון, והצי השישי הקטין את סדר הכוחות שלו בים התיכון בצורה משמעותית. אומנם בקיץ 2017 הגיעה לביקור בנמל חיפה נושאת המטוסים ג'ורג וו. בוש (לאחר 17 שנים שבהם לא התקיים ביקור דומה), אך הדבר לא שינה את היערכות הצי השישי, ונושאת המטוסים עזבה לאחר ביקורה את אזור הים התיכון בדרכה לזירת פעולה אחרת. במאי 2017 ביצעו המשחתות פורטר (USS Porter) ורוס (USS Ross) ירי של 59 טילי שיוט טומאהוק על מטרות בשדה התעופה הסורי 'שריאת' שממנו המריאו מטוסיו של הנשיא אסד לתקוף באמצעות גז סארין מטרות בעיר אידליב. זוהי הפעם הראשונה שבה תקפו כוחות אמריקניים את צבאו של אסאד מאז תחילתה של מלחמת האזרחים. הנזק לשדה התעופה לא היה משמעותי, אך עיקר המסר היה פוליטי. תקיפה זו עצמה לא ביטאה שינוי במדיניות האמריקנית באשר לנוכחותה במזרח, ובשיחות אסטנה שהתנהלו בין הצדדים המעורבים בסוריה הבינה ארה"ב כי היא איננה נמצאת בעמדת כוח, ודרישותיה היו מצומצמות ביותר. הדבר גם משתקף באסטרטגיה של צי ארה"ב הממשיך לתעדף את ביצוע משימותיו בזירות אחרות, כגון דרום מזרח אסיה ובמזרחה, המפרץ הפרסי ובים הבלטי יחד עם הצי של נאט"ו.

SUEZ CANAL
In 2013, 915.5 million tons of cargo transited the canal, averaging 45.5 ships transiting each day. The 120-mile canal is an important transit route for European oil imports from the Persian Gulf.

3.2

BAB EL-MANDEB STRAIT
This strait, 18 miles wide at its narrowest point, is an important transit route for Persian Gulf oil exports to Europe. The vast majority of southbound traffic through the Suez Canal must also pass through Bab el-Mandeb.

3.8

STRAIT OF HORMUZ
Almost 20 percent of the world's traded oil passes through this strait, making it the busiest passageway for oil tankers in the world.

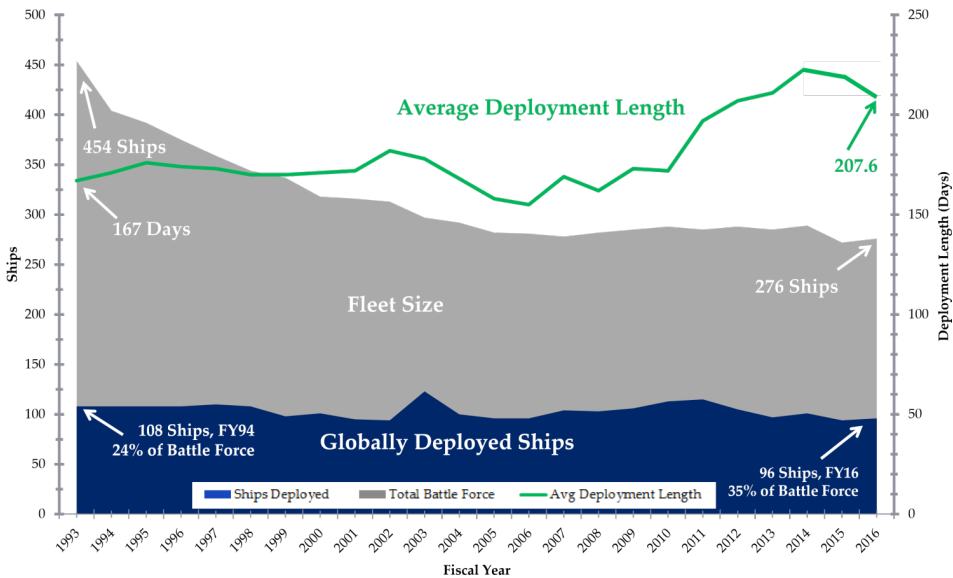
17

Millions of barrels of oil moved per day in 2013 ▶

SOURCE: Heritage Foundation research and analysis provided elsewhere in this *Index* and U.S. Department of Energy, Energy Information Administration, "World Oil Transit Chokepoints," December 2014, Table 1, <http://www.eia.gov/beta/international/regions-topics.cfm?RegionTopicID=WOTC> (accessed August 17, 2015).

איור 15. נקודות משנק עיקריות לשינוע נפט במזרח התיכון

לסיכום, חצי האמריקני הוא עדיין חצי הגדול, החזק ביותר ובעל היכולות המגוונות ביותר. עם זאת, מגבלות תקציב ואתגרים חדשים בזירות שונות אלצו אותו בין היתר לקבוע עדיפויות בהפעלת הכוח, ולנסות לקדם בריתות חדשות באזורים כמו דרום מזרח אסיה, ולדרבן את נאט"ו להתאים את האסטרטגיה שלה להתפתחויות באזור האוקיינוס האטלנטי והים התיכון. המתיחות בין ארה"ב לצפון קוריאה במחצית שנת 2017 ואילך חייבה את האמריקנים לתגבר את כוחותיהם גם באזור חצי האי הקוריאני. כניסתו של ממשל אמריקני חדש בתחילת שנת 2017 שלא הביא איתו תפיסה ביטחונית מגובשת, והאירועים השונים שהתרחשו בזירות השונות הביאו את הממשל לגבש מדיניות אד-הוק נוכח משברים שהתרחשו בזירות השונות.

איור 16. מגמות בהתפתחות הסד"כ של צי ארה"ב בשנים 1993 – 2016 כולל משך
השהייה בים בממוצע לשנה

הצי הסיני (The People's Liberation Army Navy – PLAN)

הגידול בחשיבותם של האינטרסים הימיים הסיניים, וגידולו של **צי הסוחר הסיני**, (שהוא ה-3 בגודלו בעולם ומונה כ-3,600 אוניות), גרמו לצי הסיני להגדיל את תדירות מבצעיו, משכם ומרחק פעולתם מהיבשת הסינית. סין מפעילה באוקיאנוס ההודי כוח לחימה עצמאי כנגד הפירטיות הימית. לאחר שבעשור האחרון תכפו הפעולות שערך הצי הסיני באזורים מרוחקים והן נעשו תובעניות יותר מבחינה טכנית, פרסמה סין במאי 2015 **מסמך אסטרטגי חדש (White Paper)** שכותרתו – "ההגנה בים הפתוח"²⁸. שינוי כה משמעותי באסטרטגיה הסינית שדגלה עד כה בשליטה על הים המקומי משקף את הגידול בהשפעה הכלכלית והדיפלומטית של סין ברחבי העולם. בכך שונתה העדיפות שנתנה סין בעבר לכוחות היבשה, וסין נוטשת למעשה את המנטליות המסורתית שהיבשה חשובה מן הים. האסטרטגיה החדשה משקפת את החשיבות הגוברת לניהול הפעילות בים ובאוקיאנוסים ולהגנה יעילה של זכויותיה הימיות של סין והאינטרסים שלה. בהתאם לכך, נדרשת סין לפתח כוח ימי מודרני ההולם את הביטחון הלאומי שלה. כדי לאפשר לצי הסיני לפעול

Blasko j. Dennis, "The 2015 Chinese Defense White Paper on Strategy in Perspective: 28 Maritime Missions Require a Change in the PLA Mindset. The Jamestown Foundation, May 29, 2015. http://www.jamestown.org/programs/chinabrief/single/?tx_ttnews%5Btt_news%5D=43974&cHash=d67db88687507367b668f71cd4199603#.VjH0IPkRLiW

הרחק מחופיה השלימה סין את בנייתה של נושאת המטוסים הראשונה Liaoning, והשנייה מתוכננת להיכנס לשירות בשנת 2018.

נראה שקיימת ביקורת מסוימת בתוך סין על העדיפות בהשקעת משאבים שמקבל הצי, ביקורת אשר נשיא סין בחר להתייחס אליה במועצה הלאומית לביטחון בפברואר 2017. על ידי קביעת המונח של ביטחון מוחלט (Total Security) אותו טבע הנשיא שי בנאומו, והעדיפות למשאבים הניתנים לצי עודד הנשיא את המשך הוויכוח בקרב האסכולות השונות על המדיניות הימית רבתי והימית (China's maritime and naval policies). לדבריו ההיסטוריה הוכיחה ששרידותה של סין הקומוניסטית תמיד הייתה תלויה במאזן שבין הכוח הימי ליבשתי, דבר שצריך שיעשה באמצעות ויכוח ציבורי.²⁹

פעילות הצי הסיני באוקיאנוס השקט המערבי היא צעד משמעותי למימושה של אסטרטגיה ימית רבתי חדשה, הכוללת גם מרכיבי הגנה הרחק מחופי סין. פריסות אלה נמשכות וימשיכו להתבצע לאורך נקודות אסטרטגיות של נתיבי שיט חיוניים באוקיאנוס השקט (לרבות האוקיאנוס הארקטי שבו לאחרונה מגלה סין עניין גובר והולך), ונקודות משנק (Choke Points) באוקיאנוס ההודי וים סין הדרומי.

בשנים האחרונות עמדה המחלוקת על זכותה של סין להגדיר את טווח המים הכלכליים שלה במרכז תשומת הלב הן ברמה הימית האופרטיבית והן במישור הבינלאומי. ב-12 יולי 2016 פסק בית הדין הבינלאומי בהאג בנושא הסכסוך המתמשך בים סין הדרומי בין הפיליפינים וסין. הפסיקה דחתה את תביעתה של סין להכיר בשליטתה וריבונותה במרבית השטח, האיים והשרטונות בים סין הדרומי. סין דחתה את הפסיקה, וחזרה והודיעה כי אינה מכירה בסמכות בית הדין הבינלאומי בהאג. כפי שצוין, באוקטובר 2016 החליט נשיא הפיליפינים רודריגו דוארטו (Rodrigo Duterte) לשנות את עמדת מדינתו ולנסות לקדם פתרון מדיני עם הסינים מחד גיסא, ולדרוש מהאמריקנים לפנות את בסיסיהם בפיליפינים, מאידך גיסא.³⁰

כדי לאפשר את פריסתו של הצי הסיני הרחק מחופי סין פעלה סין להקמת בסיסים ימיים בנקודות אסטרטגיות שונות בעולם. ביולי 2017 הודיע משרד ההגנה הסיני על השלמת העבודות ועל פתיחתו של המרכז הלוגיסטי **בנמל ג'יבוטי** השוכן בסמיכות לקרן אפריקה

Sherman Xiaogang Lai, The Evolution of Chinese National Security Debates on Maritime Policy, Pt. 2, Center for International Maritime Security, Asia – Pacific, August 10, 2017, <http://cimsec.org/the-evolution-of-chinese-national-security-debates-on-maritime-policy-pt-2/33450>

Bodeen Christopher and Wong Gillian, Philippine President announces separation from US, Associated Press, October 21, 2016 <https://www.yahoo.com/news/philippine-leader-meets-chinas-president-charm-offensive-030041553.html?ref=gs>

והכניסה לים האדום. הבסיס אמור לתמוך לוגיסטית בספינות חיל הים הסיני המבצעות סיורים במפרץ עדן, ולאפשר למלחי הצי פסק זמן ממשימותיהם בים. ספינות הצי הסיני מבצעות באזור זה פעילות ענפה כנגד הפירטיות, וחלק מהן גם נושאות מאות נחתים סינים למקרה שבמשימה יהיו גם מרכיבים יבשתיים.³¹

במהלך שנת 2017 הרחיק הצי הסיני את פעילותו לאזורים שבהם לא פעל בעבר, כמו הים הבלטי, ואשר זיקתם ליוזמת "דרך המשי הימית" איננה מובהקת. ביולי 2017 ביצע כוח סיני השייך לצי הים הסיני הדרומי בהרכב של משחתת טילים, פריגטת טילים ואוניית אספקה, תרגיל משותף עם הצי הרוסי בים הבלטי. בדרכו לתמרון המשותף ביצע כוח המשימה הסיני תרגיל אש בים התיכון כנגד מטרת קטנות: הפלגה זו נועדה להעביר שלושה מסרים מדיניים עיקריים:

- הצי משמש מרכיב חשוב במדיניות של נשיא סין שיא ג'ינפינג (Xi Jinping) להוכיח את עוצמתה של סין כמעצמה עולמית. הצי יגביר בהתאם למדיניות זו את נוכחותו בזירות שונות ורחוקות מסיין.
- כניסת הצי הסיני לים הבלטי מוכיחה למעצמות הימיות האירופיות (צרפת ובריטניה), שעליהן להביא בחשבון כאשר הן פועלות בדרום מזרח אסיה ב"חצר האחורית של סין", שסין יכולה לענות להן במטבע דומה.
- מתהווה מערך כוחות חדש הכולל את הצי הסיני והרוסי, אשר יהיו מסוגלים בעתיד לסייע זה לזה במקום שלהם אינטרסים חדשים משותפים, כמו בים הבלטי לרוסיה, ובים סין הדרומי לסין.³²

כוח משימה נוסף של הצי הסיני בהרכב שלושה כלי שיט מלחמתיים ביצע במהלך חודשים מאי–יולי 2017 ביקור ב-20 נמלים במדינות הים התיכון.

בסכסוך המתמשך שבין סין לטאיוואן שימש הצי מספר פעמים כאמצעי להקרנת כוח (Power projection) כנגד טאיוואן, כל אימת שהאחרונה ניסתה להפגין מדיניות בדלנית. במסגרת זו ביצעה בחודש יוני 2017 נושאת המטוסים הסינית ליאונינג (Liaoning) משימת הקרנת כוח במצרי טאיוואן. בסיום משימה זו עברה נושאת המטוסים להעברת מסרים נגד רצונות לבדלנות מבית כאשר נכנסה לנמל הונג קונג כדי להשתתף באירועי 20 שנה

China Announces Official Opening of Naval Base in Djibouti, Sputnik International, July 11th, 2017, <https://sputniknews.com/military/201707111055440843-china-djibouti-naval-base/>

Goldrick James, Exercise Joint Sea 2017: A new step in Russo-Chinese naval cooperation? 32 Lowy Institute, August 10th, 2017, <https://www.lowyinstitute.org/the-interpreter/exercise-joint-sea-2017-new-step-russo-chinese-naval-cooperation>

להעברתה של הונג קונג תחת שלטונה של סין. על רקע אי-שקט מסוים ששרר בהונג קונג, ניצל השלטון המרכזי את כניסת נושאת המטוסים לנמל להעביר מסר תקיף לאזרחי הונג קונג השואפים לשמור על בדלנות, דבר המתבטא בהפגנות אלימות שהתרחשו בעיר במהלך שנת 2016, שהשלטון המרכזי לא יקבל בדלנות מסוג כלשהי.

הצי ההודי

הצי ההודי המשיך גם בשנת 2017 לפעול על פי האסטרטגיה הימית שאושרה בשנת 2017 ונושאת את השם: 'Ensuring Secure Seas: Indian Maritime Security Strategy'.

בהתאם המשיך הצי ההודי לפתח את יכולותיו הימיות שהסיבות העיקריות לכך הן:

- הגנה על נתיבי שיט (SLOC) שדרכם הודו מייבאת את מקורות האנרגיה, ואשר הם מרכיב חיוני להמשך צמיחתה הכלכלית
- להרחיב את השפעתה הפוליטית
- כמשקל נגד לפעילות הסינית הגוברת באוקיאנוס ההודי

ההודים טורחים לציין כי הצי ההודי איננו מוגבל בפעילותו לאזור האוקיאנוס ההודי ומפרץ בנגל, ובפועל אכן מרחיב הצי את פעילותו גם לים סין הדרומי. עדות לכך גם ניתן למצוא בהצהרה המשותפת של ראש ממשלת הודו ונשיא ארה"ב שהתפרסמה בתום ביקורו של ראש ממשלת הודו מודי בבית הלבן שבו כונה האזור בשם Indo-Pacific.³³

שאיפותיה של הודו לדומיננטיות באוקיאנוס ההודי והשיח האסטרטגי המתלווה אליהן, מתנהלות ברמות הגבוהות ביותר של המסד ההודי. דאגתה העיקרית של הודו היא משאיפותיה הטריטוריאליות של יריבתה האסטרטגית סין באוקיאנוס ההודי. ההודים חוששים כי בכונת הסינים להפוך את האוקיאנוס ההודי ל"אגם סיני" (Chinese Lake), באמצעות בניית תשתיות אזרחיות בנמלי מדינות אחרות באזור (סיישל וסרילנקה), ולקדם בכך את יכולות הצי הסיני לפעול מתוך נמלים אלה. בנוסף לכך הסינים מבצעים מדי פעם סיורי צוללות גרעיניות באוקיאנוס ההודי, מה שהביא את ההודים להגדיל את צי מטוסי הסיוור הימיים בעלי יכולת נגד צוללות. כפי שכבר צוין בהרחבה בדוח הקודם, הודו ממשיכה ליישם את מסמך האסטרטגיה הימית רבתי שפורסם בשנת 2015 ועיקריו היו:

- הקשר בין הודו והאוקיאנוס השקט (Indo-Pacific), והשפעתו על ביטחונה הימי של הודו.

33 Samir Saran and Paul Kapur, How India and the US can lead in the Indo-Pacific, Observer Research Foundation, August 18, 2017, <http://www.orfonline.org/research/how-india-us-can-lead-indo-pacific/>

- הרחבת אזורי העניין של הצי ההודי (הראשיים והמשניים) המשקפים את רצונה של הודו להיות שחקן בעל מגוון תפקידים גדול יותר באזור. לדוגמה, הים האדום שהיה באסטרטגיה של שנת 2007 אזור בעל חשיבות משנית, נהיה בעל חשיבות ראשית. גם מפרץ עומן, דרום מערב האוקיאנוס ההודי ומזרח אפריקה הפכו לאזורים ראשיים בראיית הצי ההודי.

כדי להצליח ביישום אסטרטגיה זו חייבת הודו להדק את קשריה המדיניים עם מדינות כמו נפאל, סרי לנקה, המלדיביים ומדינות החברות ב-ASEAN כדי לחזק את השפעתה באוקיאנוס ההודי.³⁴ הדבר כולל בין היתר מתן סיוע כלכלי למדינות כמו סרי לנקה, שאם לא כן, הן עלולות ליפול למלכודת הדיפלומטית הסינית העוסקת בסיוע למדינות חדלות פירעון בפירעון חובות (China's 'debt trap' diplomacy) תמורת ציוד מדיני.

הודו מאמצת דיפלומטיה ימית, יוזמת ואקטיבית במרחבי האוקיאנוס ההודי ופעילות לשמירת המעבר החופשי של סחר המיועד אל/מ הודו במיוחד בנקודות המשנק (Choking Points) בכניסה ויציאה מאוקיאנוס ההודי. באמצעות אסטרטגיה זו והתקרבות לארה"ב (מבלי לזנוח את יחסיה המיוחדים עם רוסיה בכל הקשור לבניין הכוח של הצי ההודי), מקווה הודו לבלום את האיום הסיני הנתפס בעיני קברניטיה כאיום העיקרי באוקיאנוס ההודי. להמשך צמיחתה הכלכלית זקוקה הודו לייבא כמויות הולכות וגדולות של אנרגיה (דלק וגז), דבר שהמריץ את הודו לקחת חלק בלחימה בפירטיות הימית. הודו מודאגת מאפשרויות השימוש בנתיבי הים על ידי הטרור שמקורו בפקיסטאן, כמו זה שהתרחש במומביי בשנת 2014.

הודו שדרגה בשנה האחרונה את יכולותיה האסטרטגיות הגרעיניות. עם כניסתה לשירות של הצוללת הגרעינית אריהנט (INS Arihant) שתצויד בטיילים בליסטיים לטווח 750 ק"מ שפותחו עבורה על ידי ארגון המחקר והפיתוח של משרד הביטחון ההודי (DRDO), כאשר בהמשך הם ישודרגו בטיילים מסוג K-4 לטווח של 3,500 ק"מ ומסוג K-15 לטווח של 750 ק"מ.³⁵ הודו מתכננת להשלים את בנייתן של שלוש צוללות נוספות מדגם זה ולהקים זרוע גרעינית שלישית (טריאדה) שתאפשר לה את יכולת המכה השנייה (Second Strike Capability). יכולת זו חשובה להודו שכן אסטרטגיית ההפעלה של המערך הגרעיני ההודי הוא "שלא ייעשה בו שימוש ראשון" (No First Use).

ASEAN – The Association of Southeast Asian Nations, Includes: Indonesia, Malaysia, Philippines, Singapore, Thailand, Brunei Darussalam, Viet Nam, Lao PDR, Myanmar and Cambodia 34

Naval Technology.com, SSBN Arihant Class Submarine, India, Arihant armament, <http://www.naval-technology.com/projects/arihant-class> 35

הצי ההודי ביצע את התרגיל השנתי המרכזי שלו בינואר 2017 באוקיאנוס ההודי והמשימה העיקרית הייתה גילוי, זיהוי והשמדת צוללות סיניות. בתרגיל עצמו השתתפו 60 כלי שיט שטח, חמש צוללות ו-70 מטוסים.³⁶ הצי ההודי קיים במהלך שנת 2017 מספר תרגילים ימיים שהצביעו על רצונו ליצור ברית עם כוחות ימיים אזוריים בעלי יעדים מדיניים דומים. במאי 2017 קיים כוח משימה ימי הודי שכלל פריגטה, קורבטה ואוניית תדלוק תרגיל שנמשך שבוע ימים עם הצי האוסטרלי באזור נמל פרמנטל (Fremantle) שבמערב אוסטרליה. בדרכו לאוסטרליה ערך כוח זה בין התאריכים 21–24 למאי, תרגיל משותף עם כוח מחיל הים של סינגפור שנערך בים סין הדרומי. אומנם תרגילים אלה נערכים כבר החל משנת 1994, אך סינגפור הנזהרת ביחסיה עם סין, הקפידה לאזן פעילות זאת על ידי ביקור של רצון טוב באמצעות פריגטה סינגפורית בנמל קווינגדאו (Qingdao) שבסין.

אל מול ניסיונות הגברת ההשפעה הפוליטית של הודו באזור וההדגש שהיא נותנת לנוכחותה ופעילותה באוקיאנוס ההודי יזמו הפקיסטאנים בפברואר 2017 תמרון ימי רב-לאומי שנקרא בשם "עמאן 17" (Aman 17), שבו נטלו חלק כלי שיט מ-9 ציים (ארה"ב, רוסיה, סין, בריטניה, יפן, אינדונזיה, סרי לנקה וטורקיה), ובכנס שנערך לאחריו השתתפו 37 נציגי ציים שונים. מהתרגיל נעדר הצי ההודי. ראש ממשלת פקיסטאן נוואז שריף שבירך את המשתתפים ציין כי "פקיסטאן היא בעלת עניין חשובה בכל הקשור לביטחון הימי של הים הערבי, והיא מחויבת לחופש השיט ולסדר והחוק באזור זה. שריף ציין כי האתגרים הביטחוניים באוקיאנוס ההודי הם רב-ממדיים וגם רב-צדדיים (Multi-Faceted), כמו הטרור, הברחת סמים ופירטיות.³⁷ עוזרו של ראש ממשלת פקיסטאן סרטאי עזיז (Sartaj Aziz) שנשא אף הוא דברים בפני באי הכנס אמר כי "התפתחותה של אסטרטגיה ימית בעלת שאיפות להתפשטות היא מדאיגה ומאיימת על שלום באוקיאנוס ההודי", וכי "ההתגרענות (Nuclearization) של האוקיאנוס ההודי (המובלת על ידי הודו – ש"ח) משפיעה לרעה על היציבות של האזור כולו".³⁸

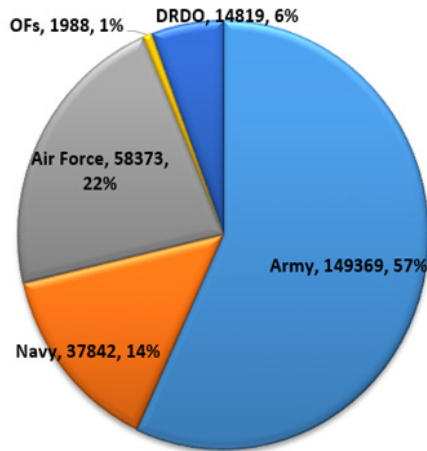
בניין הכוח – צבא הודו בכלל והצי ההודי בפרט הם יבואני הנשק הגדולים ביותר בעולם ומתמקדים גם בבנייתה של התשתית התעשייתית ביטחונית. תקציב הביטחון ההודי לשנים

Franz-Stefan Gady, Indian Navy Practices Sinking Chinese Subs in Largest-Ever Military Exercise, the Diplomat, February 10th, 2017, <http://thediplomat.com/2017/02/indian-navy-practices-sinking-chinese-subs-in-largest-ever-military-exercise/> 36

NDTV, Exercise Aman 17: Pakistan Begins Naval Drill In The Arabian Sea, February, 10, 2017, <http://www.ndtv.com/world-news/exercise-aman-17-pakistan-begins-naval-drill-in-the-arabian-sea-1658176> 37

NDTV, India's Maritime Strategy in Indian Ocean 'Expansionist', Alleges Pak, Talks of 'Threat', All India, Press Trust of India, February 13, 2017, <http://www.ndtv.com/india-news/indias-maritime-strategy-expansionist-alleges-pak-talks-of-threat-1658757> 38

2017–2018 הוא בסך כולל של כ-53.5 מיליארד דולר (איור 17). התקציב גדל ביחס לשנה הקודמת בכ-6.5% (משקף גם את הגידול ההודי בתל"ג), אך תקציב הצי ההודי לשנה זו נמוך בכ-6.4% מתקציבו בשנה הקודמת. יש לזכור שבתקציב הארגון למחקר ופיתוח (שהוא כ-6% מתקציב הביטחון) נכללים לא מעט פיתוחים המיועדים לחיל הים ההודי (דבר שלמעשה מגדיל את סך התקציב המופנה לזרוע הים של הודו).

איור 17. חלוקת תקציב הביטחון ההודי לשנים 2017 – 2018 בין זרועות הביטחון (מקור: Institute for Defence Studies and Analyses, New Delhi)

בחודש מאי 2017 השיקה ממשלת הודו את **המדיניות האסטרטגית החדשה** (The new Strategic Partners policy) המכתיבה בחירתם של שותפים אסטרטגיים בינלאומיים כאלה שיתקשרו עם תעשייה הודית פרטית לייצור מערכות הלחימה. כך למשל יצאה הודו למכרז בינלאומי לפיתוח **טיל ים-ים** חדש שייכנס לשירות בשנת 2024 בתקציב של מיליארד דולר. הדרישה המרכזית היא שהטיל ייבנה בידי התעשיות המקומיות והגורם המפתח יעביר להן את הטכנולוגיה שפותחה על ידו, וכן גם לעסקת רכש 230 **מסוקים הימיים** ששוויה מוערך ב-10 מיליארד דולר.³⁹

תוכנית בניין הכוח של הצי ההודי (תגיע בשנת 2027 ל-197 כלי שיט) היא תוכנית יומרנית ביותר המעוניינת להתמודד מול שאיפותיה של סין, וכן להסתמך למטרה זו גם על ההרתעה (הבלתי קונבנציונלית – ש"ח) שתסייע בשמירת הסדר האזורי. כיום ברשות הודו צי המונה 137 כלי שיט, ועד כה נחתמו חוזים עם מספרות מקומיות לבנייתם של 48 כלי שיט נוספים.

³⁹ Vivek Raghuvanshi, how 'Make in India' could impede India's global hunt for anti-ship missiles, DefenceNews, August 26, <http://www.defensenews.com/naval/2017/08/24/how-make-in-india-could-impede-indias-global-hunt-for-anti-ship-missiles/>

במטרה לשמר את מערכת היחסים המיוחדת שישנה בין הצי ההודי לרוסי, או מסיבה אחרת, החליטו ההודים לבנות שתיים מתוך פריגטות מסוג קריבק (Krivak-class) בעלות חתימה מכמיי"ת נמוכה מאוד (Stealth Frigates) ברוסיה, ואת השתיים הנוספות לבנות במספנת גואה (Goa Shipyard) שבהודו.⁴⁰

הצי הרוסי

מאז תחילת גל הרפורמות האחרון בכוחותיה המזויינים של רוסיה בשנת 2009 מעבירה ההנהגה הרוסית את המסר כי חיל הים הרוסי סיים את תקופת המשבר, חוזר לגדולתו ומסוגל למלא משימות המתאימות לצי של מעצמה גדולה. הדבר בא לידי ביטויי לאחרונה בשני אירועים בולטים:

- **סיפוחה של קרים (Crimea)** והשגת שליטה רוסית על עיר הנמל סבסטופול (Sevastopol) שהיא גם נמל הבית של הצי הרוסי לים השחור, ובקרבתה שוכנות מספנות צי זה וממלאות תפקיד חשוב בתחזוקתו.
- **הרחבת משימות הצי** בשש זירות הפעולה שלו (האוקיאנוס האטלנטי, הארקטי, אנטרקטיקה, האוקיאנוס ההודי, הים הכספי והאוקיאנוס השקט) תוך כדי מתן עדיפות לנוכחות קבועה של הצי הרוסי בים התיכון, והעצמת כוחו בזירת האוקיאנוס האטלנטי והאוקיאנוס הארקטי.

כפי שצוין כבר בדוח הקודם, אישר הנשיא פוטין ב-26 ליוני 2015 את מסמך **הדוקטרינה הימית החדשה של הפדרציה**. המסמך מפרט את האסטרטגיה של הצי הרוסי, משימותיו ותוכנית בניין הכוח שלו. דוקטרינה זו החליפה את הדוקטרינה הקודמת שאושרה בשנת 2001. בנוסף לכך, אישר נשיא רוסיה ולדימיר פוטין ביולי 2017 מסמך בשם "יסודות המדיניות של רוסיה בתחום הפעילות הימית הצבאית לתקופה שעד לשנת 2030". מסמך זה המיר את המסמך "יסודות המדיניות הימית" שאושרו בשנת 2012 והיו אמורים להיות תקפים עד לשנת 2020. לסקירת המשמעות של מסמך זה נא ר' הפרק העוסק ב"יסודות המדיניות הימית של רוסיה בהערכה הנוכחית".

בנושא **בניין הכוח בצי הרוסי** מתרחשת בימים אלה **מהפכה חשיבתית** הנובעת מניתוח זירת הלחימה הימית שמרכיבים רבים יותר מתמיד מוקדשים בה **ללחימה חופית** (Littoral Warfare). בהתאם לכך מתכננים הרוסים לזנוח את בנייתן של אוניות מלחמה גדולות (Capital Ships), ובאמצעות חשיבה מבצעית רדיקאלית, לאפיין, לתכנן ולבנות כלי שיט

40 Vivek Raghuvanshi, Goa Shipyard nominated to build two stealth frigates for the Indian navy, Getac, Mach 15, 2017, <https://www.defensenews.com/naval/2017/03/15/goa-shipyard-nominated-to-build-two-stealth-frigates-for-the-indian-navy/>

קטנים יותר, מצוידים במערכות לחימה מתקדמות שייצרו יתרון על אלו של האויב ברמות האסטרטגית, מערכתית וטקטית. בתוכנית ההתעצמות הצבאית הרוסית לשנים 2020-2011 זכה הצי הרוסי ב-25% מכלל התקציב לרכש, מודרניזציה ומחקר ופיתוח, וזאת יותר מכל זרוע אחרת. הצי הפך להיות הזרוע המועדפת על הפוליטיקאים, מה שהתבטא גם באסטרטגיה הימית הרוסית שפורסמה ביולי 2015 (Morskaia Strategija). למרות האמור לעיל מחזיק עדיין הצי הרוסי בשישה כלי שיט גדולים שנבנו טרם קריסתה של בריה"מ: נושאת המטוסים אדמיראל קוזניצוב, שתי אוניות מערכה בעלת ההנעה הגרעינית, ושלוש סיירות מסדרת סלאבה – כולם כלי שיט ישנים המכבידים בשל עלויות אחזקה והפעלה גבוהות. עם זאת, כלי שיט אלה מיועדים להפעלה במשימות "מים כחולים" ולפיכך עדיין זוכים ליוקרה בכל הקשור לגודלם ולתדמית הנוצרת מכך. נשיא רוסיה וולדימיר פוטין הרואה בסוג כלי שיט כזה נכס גאואסטרטגי וגאופוליטי, היה חפץ בבניית כליים חדשים מסוג זה, אך המצב הכלכלי הנוכחי איננו מאפשר זאת, והתוכנית נדחתה בשלב זה לשנים הבאות. בנוסף לכך יצוין שלרוסיה אין בנמצא מספנות מהסוג שיכולות לייצר כלי שיט אלה, שכן בעבר הן היו באוקראינה. אומנם בתחום בניית הצוללות עדיין נשארה היכולת ברוסיה עצמה, ולכן תוכנית בניין הכוח מוגבלת ליכולות המספנות הרוסיות שהן: צוללות (תקיפה ובליסטיות), פריגטות וקורבטות.

המגבלה השנייה היא כלכלית: תקצוב בניית הכוח הוא מכשול שצריך להתגבר עליו במיוחד במחיר הנמוך של הנפט. **הבעיה השלישית** היא פגיעותם של כלי השיט הגדולים שצוינו לעיל בהיעדר כוח לוויה והגנה מתאים.

לפיכך הצי הרוסי בהתאם לאסטרטגיה שאובשה ב-2015 מתמקד בשלוש המשימות הבאות: יכולת מכה גרעינית באמצעות הזרוע התת-מימית (צוללות נושאות טילים בעלי רש"ק גרעיני), שילוב הצי ביכולת התקיפה היבשתית באמצעות טילי שיוט (כפי שבאה לידי ביטוי בתקיפת מטרות בסוריה) ויצירת הגנה על חופי המולדת (לרבות שטחים המוחזקים על ידי רוסיה במזרח הים התיכון) באמצעות שלילת אפשרות פעולה לצייים אחרים באזורים אלה (Anti-access/Area-denial – A2/AD). שתי המשימות האחרונות ניתנות לביצוע בצורה טובה מאוד הן על ידי צוללות והן על ידי כלי שיט שטח קטנים בגודל פריגטות וקורבטות. מכאן עולה שבאסטרטגיה הימית הרוסית הנוכחית המשימות של כלי השיט הגדולים שצוינו לעיל – מוגבלת ביותר.

בשנת 2017 נמשכה הנוכחות של **צי הרוסי במזרח הים התיכון** ונוכחותו בסוריה אף התבססה. הרוסים חידשו את חוזה החכירה שלהם בנמל טרטוס לעוד 49 שנים, והמשיכו בבניית תשתיות בחלק הרוסי של הנמל. נושאת המטוסים הרוסית קוזניצוב שהשתתפה במבצע הרוסי בסוריה מנובמבר 2016, עזבה את האזור בתחילת ינואר 2017. הצי הרוסי

במזרח הים התיכון מתבסס בעיקרו על צי הים השחור, וגודלו נע בין 8–15 כלי שיט מסוגים שונים. באפריל 2017 לאחר התקיפה האמריקנית של שדות תעופה סוריים באמצעות טילי טומאהוק משתי משחתות השוהות דרך קבע ברוטה (Rota), שלח צי הים השחור למזרח הים התיכון את פריגטת הטיילים המונחים אדמיראל גריגורוביץ' (Admiral Grigorovich). הפריגטה היא אחת מתוך שמונה כלי השיט הרוסיים המצוידים בטיילי שיט מדגם קאליביר (Kalibir NK) לתקיפת מטרות בחוף. באוגוסט 2017 תגבר הצי הרוסי את כוחותיו במזרח הים התיכון בשתי צוללות בעלות הנעה קונבנציונלית חדישות מסוג קילו משופר (Improved Kilo). הרוסים ציינו את תכונת החמקנות של צוללות אלה, אם כי עד הגעתן למזרח הים התיכון הן נעקבו ברציפות על ידי כוחות נאט"ו.⁴¹

חוקרים טוענים כי זוהי גישה רוסית שמטרתה להפוך בעיתות משבר את מזרח הים התיכון לאזור בלתי נגיש לצי ארה"ב ובעלות בריתה (Anti-Access/Area-Denial). אם אכן יושלם מהלך זה הוא עלול בעתיד להגביל את ארה"ב ובעלות בריתה בגישה לתעלת סואץ, לים השחור ולאזור מזרח הים התיכון לחסדיו של המשטר הרוסי.

צי צוללות התקיפה הרוסי שהוא הגדול ביותר בשני העשורים האחרונים, מבצע בשנים האחרונות סיורי נוכחות והפגנת כוח בכמה זירות פעולה: מול חופי סקנדינביה וסקוטלנד, בים התיכון ובצפון האוקיינוס האטלנטי. פעילות זו נתפסת כתחרות מול הדומיננטיות שהייתה עד כה לכוח הצוללות של ארה"ב ונאט"ו באזורים אלה. בסתיו 2015 ציין מפקד הכוחות האמריקנים באירופה, אדמיראל מארק פרגוסון (Mark Ferguson), "כי כמות הסיוורים של הצוללות הרוסיות גדלה כמעט ב-50% ביחס לאלו שהתבצעו באותם אזורים שנה קודם לכן".⁴² במסגרת ה**לוחמה החופית** (Littoral Warfare) שמבצע צי זה במזרח הים התיכון, הדגים הצי לאחרונה את יכולתו לבצע **תקיפה מנגד של מטרות יבשתיות** באמצעות טילי שיט ששוגרו הן מהים הכספי והן מהים התיכון. פרשנים אמריקנים מצביעים על כך ששיגור טילי שיט מאזור הים הכספי או הים השחור שבהם לרוסים יש שליטה ימית ואווירית מוחלטות (Denying Hostile Powers Access to Vital Areas) מקנה לכלים אלה **שרידות מוחלטת כמעט**.⁴³

AFP, Russia sends new submarines to Mediterranean, the Economics Time, August 28, 2017, <http://economictimes.indiatimes.com/news/defence/russia-sends-new-submarines-to-mediterranean/articleshow/60263050.cms>

Schmitt Eric, Russia Bolsters Its Submarine Fleet, and Tensions with U.S. Rise", The New York Times, April 20, 2016

Fink Andrew, Troubled Waters, Russia, Iran and Inland Seas – A bastion strategy for the second nuclear age, The American Interest, April 15, 2016

לסיכום, למרות מצבה הכלכלי של רוסיה בשנים האחרונות זכה הצי הרוסי לעדיפות על פני זרועות אחרות בהקצאת משאבים לבניין הכוח והפעלתו. הצי משרת מטרות גאופוליטיות וגאואסטרטגיות, ובמובן מסוים מציג כלפי ארה"ב ונאט"ו דפוסי פעולה המזכירים את **תקופת המלחמה הקרה**. גם **מספר כלי השיט של הצי** (272 כלי שיט נכון לאוגוסט 2016) דומה לזה של הצי האמריקני. במהלך השנים 2015 ו-2016 **הידק הצי הרוסי את קשריו עם הצי הסיני**, וערך תרגילים משותפים בים התיכון, תרגיל אמפיבי משותף שנערך בחוף המזרחי של רוסיה, וכן תרגיל משותף שנערך בספטמבר 2016 בים סין הדרומי. גם אם דובר הצי הרוסי הרגיע וציין כי "התרגיל המשותף איננו מכון כנגד צד שלישי כלשהו, וכי איננו קשור לשינויים גאופוליטיים באזור" – העובדות מוכיחות אחרת.⁴⁴ ביולי 2017 ביצע הצי הרוסי והצי הסיני (משחתת, פריגטה ואוניית אספקה) תמרון משותף בים הבלטי. התמרון התבצע אחרי התמרון השנתי המשותף לארה"ב ומדינות ברית נאט"ו (BALTOPS), נערך ביוני 2017 והשתתפו בו כ-50 כלי שיט ומטוסים. ניתן לראות את הנוכחות הסינית בים הבלטי כחלק מהרצון הסיני להפגין את האינטרסים הגלובליים שלהם במרחבי הימים, ולא כחלק מחזרה לאווירת המלחמה הקרה המאפיינת את ההתנהלות הרוסית מול כוחות ברית נאט"ו.

כחלק **מהאדרת כוחו של הצי הרוסי והחזרת עטרה ליושנה**, הורה הנשיא פוטין בסוף יולי 2017 לצי הרוסי לבצע ביום הצי "משט ימי" לאורך נהר הנבה (Neva River) המקשר את סנט פטרבורג עם הים הבלטי דרך מפרץ פינלנד. כ-50 כלי שיט שטח וצוללות השתתפו באירוע ייחודי זה שבו גם נכח הנשיא פוטין מעל סיפונה של ספינת משמר ושבו הצהיר שמשאבים רבים מושקעים כיום כדי להפוך את הצי הרוסי לצי מודרני (איור 18). עוד ציין הנשיא כי "הצי הזה איננו מתמודד רק עם משימות מסורתיות, אלא גם עם אתגרים חדשים ותורם רבות למלחמה כנגד טרור ופירטיות".⁴⁵ משטים קטנים יותר נערכו גם בים השחור שבחצי האי קרים שסופח לרוסיה, ובעיר הנמל וולדיבוסטוק שבמזרח הרחוק.

בתחום יצוא מערכות נשק ימיות רוסיה עדיין משמשת כספק כלי שיט ואמצעי לחימה מתקדמים לציים רבים, לרבות הצי ההודי, שלמרות התקרבותו לצי ארה"ב ממשיך לשמור על מערכת יחסים מיוחדת עם הצי הרוסי. כחלק מהניסיון להתגבר על המשבר הכלכלי ברוסיה מעוניינת זו להרחיב את היצוא של פלטפורמות ומערכות נשק ימיות. עוזרו של

Sputniknews, Russian-Chinese Naval Exercise Cooperation 'Highly Effective', 44 Sputnik Military & Intelligence, September 12, 2016. <https://sputniknews.com/military/20160912/1045205912/russia-china-naval-cooperation-effective.html>

AFP, Putin displays Russian navy strength in its first ever parade at Syrian base, Deccan Chronical, July 30, 2017, <http://www.deccanchronicle.com/world/europe/300717/putin-displays-russian-navy-strength-in-its-first-ever-parade-at-syrian-base.html>

נשיא רוסיה לשיתוף פעולה צבאי טכנולוגי וולדימיר קוזין (Vladimir Kozhin) ציין זאת בריאיון שהעניק בחודש מרץ לטלוויזיה הרוסית. קוזין הדגיש במיוחד את רצונה של רוסיה להאיץ את היצוא של כלי שיט ומערכות ימיות, שכיום נמצאים במקום האחרון ביצוא הצבאי של רוסיה (מערכות אוויריות < 50%, רכבי יבשה < 20%, מערכות הגנה ומערכות לוחמה אלקטרונית ומערכות ימיות בסוף הרשימה).⁴⁶

איור 18. הנשיא פוטין צופה במשט כבוד לרגל יום הצי הרוסי (מקור: אתר הקרמלין)

הכוחות הימיים של הברית הצפון אטלנטית – נאט"ו

מספר אירועים השפיעו בשנה האחרונה על הברית הצפון אטלנטית בכלל ועל הכוחות הימיים שלה בפרט:

- המשך הסטת מרכז הפעילות של הכוחות הימיים האמריקניים לכיוון אזור האוקייאנוס השקט.
- דרישת הנשיא האמריקני החדש כי מדינות נאט"ו יגדילו את השקעותיהן בתקציב הביטחון, והתייחסות לנאט"ו כאל ארגון שאבד עליו הכלח.⁴⁷
- פרישתה המתוכננת של בריטניה מהאיחוד האירופי עד מאי 2019.

Russia Plans to Increase Export of Naval Equipment – Putin's Aide, Sputnik International, 46 March 23, 2017, <https://sputniknews.com/russia/201703231051901526-russia-naval-equipment/>

Martin Bank, Defense spending increased 'significantly' among NATO allies, defenseneews. 47 com, Europe, June 30, 2017, <https://www.defenseneews.com/global/europe/2017/06/30/defense-spending-increased-significantly-among-nato-allies/>

אירועים אלו מגבירים את חששם של ראשי נאט"ו ומנהיגי המדינות החברות בארגון מהתמודדות עם האתגרים הימיים המתפתחים באגפים המזרחיים והדרומיים של נאט"ו. בפברואר 2017 החליטו שרי הביטחון של נאט"ו בכנס שנערך במינכן, להגדיל את תקציבי הביטחון של מדינותיהם כך שיעמוד על 2% מהתל"ג.

האתגרים איתם אמורה נאט"ו להתמודד בעתיד הנראה לעינין הם:

- האתגרים שיוצרת רוסיה (אומנם לא כאויב – אך כבעלת מדיניות לעומתית)
- האתגרים המורכבים של סוריה והאגן המזרחי של הים התיכון
- חוסר הוודאות באזור הים השחור וסביבתו
- העמקת חוסר היציבות בחוף הדרומי של הים התיכון לרבות המצב בלוב
- בצפון – אזור הים הצפוני והים הבלטי וחשיבותו לביטחון של נאט"ו

ואכן אלה אתגרים רבים, שונים באופיים ובמקומם הגאוגרפי, ומחייבים הפעלה יצירתית של כוחות נאט"ו ותוכנית בניין כוח מתאימה.⁴⁸

אחת מהשאלות העולות נוכח **פרישתה המתוכננת של בריטניה מהאיחוד האירופי** היא; האם מעמדה הבכיר בנאט"ו ייוותר על כנו (לרבות המפקדה הימית הממוקמת בנורתווד בריטניה (Allied Maritime Command Northwood), או **שצרפת** שחזרה להיות חלק מנאט"ו ב-2009 לאחר שפרשה מהברית ב-1966, תנצל הזדמנות זו כדי לתפוס את מקומה. בריטניה מחזיקה מאז 1951 בתפקיד המשנה למפקד העליון של כוחות נאט"ו (Deputy Supreme Allied Commander), וצרפת כבר פתחה במגעים בלתי רשמיים מול ארה"ב כדי להציע את עצמה כמחליפה לבריטניה בתפקיד זה.⁴⁹

כפי שצוין כבר בדוח הקודם, לנאט"ו חסרות **דוקטרינה ושיטת הפעלה מעודכנת** להתמודדות עם האתגרים שהתפתחו ובמיוחד **אלו שבים התיכון**. בהתאם לכך החליטו מנהיגי המדינות בוועידת הפסגה של נאט"ו שנערכה בוורשה ביולי 2016 לשנות את התוכנית המבצעית ותפיסת ההפעלה. לתוכנית המבצעית החדשה (שהחליפה את התוכנית המבצעית משנת 2001 ונקראה Operation Active Endeavour, ניתן השם – Operation Sea Guardian, ומטרתה הוגדרה: "שיתוף פעולה עם מדינות בעלות עניין בים התיכון להרתיע ולמנוע

France 'aiming to take Nato leadership role from Britain after Brexit', The Telegraph News, 48 January 10, 2017, <http://www.telegraph.co.uk/news/2017/01/10/france-aiming-take-nato-leadership-role-britain-brexite/>

Vice Admiral Clive Johnstone, CB CBE, Commander Allied Maritime Command, 49 NATO's Maritime Moment: A Watershed Year in Alliance Sea Power, January 13, 2017 <http://mc.nato.int/media-centre/news/2017/nato-maritime-moment-a-watershed-year-in-alliance-sea-power.aspx>

פעילות טרור, ולמזער (Mitigate) סיכונים אחרים לביטחון". המשימות שנקבעו לכוח זה כוללות: בניית תמונת מצב עדכנית של הפעילות בים התיכון ושמירתו, זאת כדי לסייע באיתור סיכונים ביטחוניים אפשריים, ולבצע שלוש משימות עיקריות: ערנות להתפתחויות ימיות, מניעת טרור ובניית יכולת תגובה.⁵⁰ המרכז השולט על כוחות המשימה ובונה את תמונת המצב נמצא ב-Northwood שבבריטניה.

במערב הים התיכון ערך כוח ימי של נאט"ו ביוני 2017 תרגיל שנשא את השם – Sea Guardian. בתרגיל השתתפו כלי שיט מהצי הצרפתי, הספרדי והאיטלקי. משימות התרגיל הוגדרו כהתמודדות עם איומי טרור, מודעות ימית מצבית (Awareness Maritime Situational) ובניית יכולת לפעולה ימית באזור זה. זו הפעם הראשונה שמפקד התרגיל היה צרפתי, דבר שיכול להעיד על המעמד שבו מנסה הצי הצרפתי לזכות במסגרת נאט"ו.⁵¹

הצי ומשמר החופים האיטלקי עסקו במהלך 2017 באינטנסיביות במניעת הגעתם של זרם הפליטים מלוב לאיטליה. בפועל נאלצו הצי ומשמר החופים לעסוק בין היתר, בפעילות חילוץ והצלה של אלפי פליטים שנקלעו למצוקה. עד יוני 2017 הגיעו לחופי דרום איטליה למעלה מ-40,000 פליטים, מהם יותר מ-10,000 פליטים שחולצו צפונית לחופי לוב מהים על ידי משמר החופים האיטלקי. איטליה התחילה בפעילות יזומה לחיזוק יכולותיו של הצי הלובי למניעת יציאתם של פליטים מלוב לחופי איטליה, דבר המתבטא באימון אנשיו וציודם בכלי שיט מתאימים. כלי שיט של הצי האיטלקי אף עגנו בנמל טריפולי שבלוב מספר פעמים כדי לחזק את שיתוף הפעולה בנושא.⁵² בהתאם לכך ההערכה הרווחת היא כי זרם הפליטים לאיטליה יקטן השנה ב-50% ביחס לשנה הקודמת.

בפברואר 2017 קיימו **כוחות של נאט"ו ואוקראינה בים השחור** תחת עינה הבוחנת של רוסיה תרגיל ימי משותף שנשא את השם "Sea Shield" 2017. אזור הים השחור הפך לאזור מתיחות בין נאט"ו לרוסיה מאז סיפחה האחרונה חלקים מחצי האי קרים בשנת 2014. בתרגיל השתתפו כוחות מאוקראינה, רומניה, בולגריה, יוון, טורקיה, ארה"ב, קנדה וספרד, ותורגלו בו בין היתר לוחמה כנגד איומים אוויריים, שטח ונגד צוללות.

Fact Sheet, Operation Sea Guardian, Allied Maritime Command Northwood UK, Media Center, <http://www.mc.nato.int/media-centre/fact-sheets.aspx> 50

Allied Maritime command, NATO Maritime Task Group in Western Mediterranean for Operation Sea Guardian, June 1, 2017, <http://www.mc.nato.int/media-centre/news/2017/nato-maritime-task-group-in-western-mediterranean-for-operation-sea-guardian.aspx> 51

Libya: Italian navy personnel man ships on migrant 'search-and-rescue' mission, Tripoli's port, Thursday, as part of the Italian mission to give assistance, Ruptly YouTube channel, August 10, 2017 52

בחודש יוני 2017 הסתיים תרגיל רחב היקף של נאט"ו שכונה בשם BALTOPS באזור הים הבלטי. בתרגיל השתתפו 50 כלי שיט מ-14 מדינות שונות, ותורגלו בו מגוון רחב של משימות לרבות נחיתות אמפיביות. התרגיל לווה בפעולות מעקב של הצי הרוסי באמצעות כלי שיט ומטוסים, ובסיומו נערך תרגיל משותף של כוח ימי רוסי וסיני באזור שמטרתו נסקרו קודם לכן במסמך זה.

הלוחמה הימית בטרור ובפירטיות באזור האוקיינוס ההודי

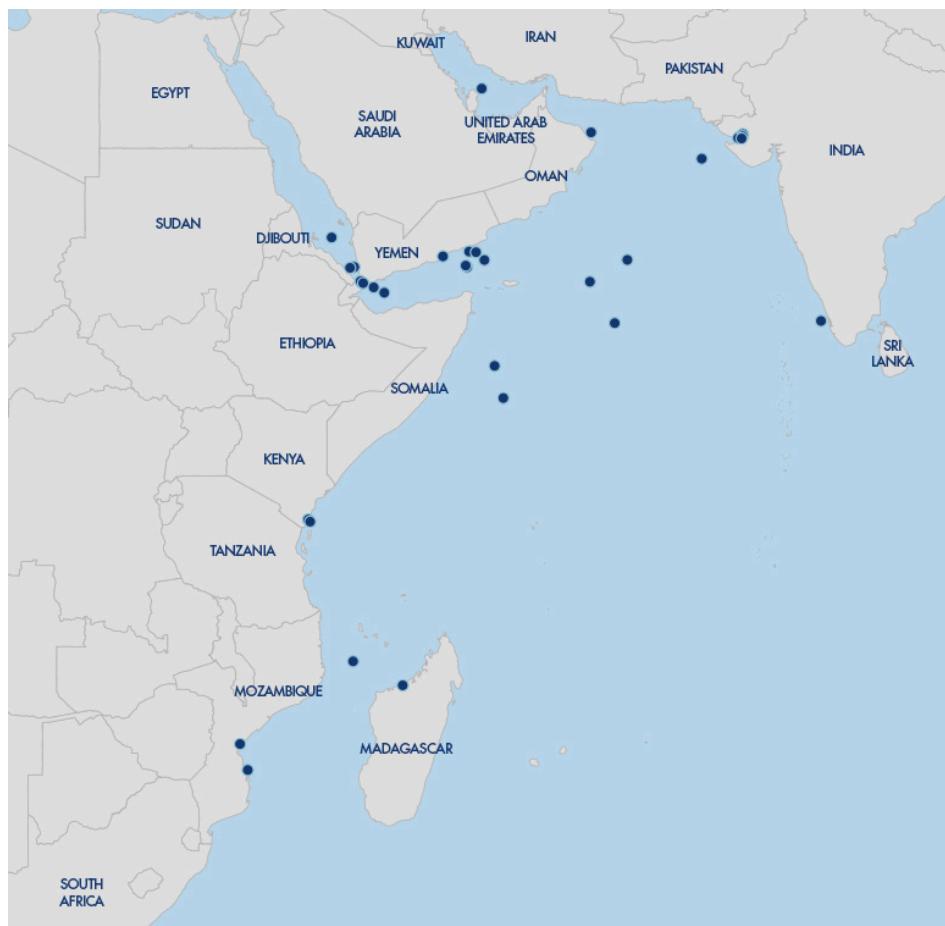
הפירטיות הימית והטרור הימי מציבים איום רציני לבטיחות השיט, חיי אדם ורווחת החיים, כמו כן הם עלולים לפגוע במרקם היחסים הבין-מדינתיים כאשר מדובר על בסיס יציאה הממוקם בשטח מדינה מסוימת. במועד כתיבת הדוח הנוכחי עדיין ניתן להבחין בין פעילות פירטיות ימית לבין טרור ימי בכל הקשור לאופי התקיפה, שיטות התקיפה והאמצעים שבהם נעשה שימוש, כמו גם לאזורים שבהם מתבצעות פעילויות הטרור הימי והפירטיות וזאת למרות שיש דמיון בין שיטות הפעולה של שניהם (פגיעה בכלי השיט, גניבת המטען הימי ולקיחת בני ערובה). מטרת הפירטיות הימית והטרור הימי שונות: לפעולות טרור יש מניע אידאולוגי, ולכן חשוב להם הפרסום כדי להפעיל לחץ פסיכולוגי על ממשלים והציבור, בעוד שפירטיות משתמשת ברכוש שלכדה ובבני הערובה למטרות רווח בלבד.

במהלך שנת 2017 נמשכה הפעילות של הכוח הימי הרב-לאומי המשולב (Combined Maritime Force) ללחימה בפירטיות הימית והטרור באזור המפרץ הערבי, האוקיינוס ההודי וקרן אפריקה. הכוח מורכב משלושה תתי-כוחות: כוח משימה מספר 150 שהוא כוח משותף צרפתי – בריטי ואשר התמקד בשנת 2017 בהפגנת נוכחות וביצוע סיורים באזור מצרי באב אל-מנדב כדי להבטיח שיט חופשי באזור לאחר מספר תקריות שהתרחשו בתחילת השנה;⁵³ כוח 151 שמשימתו לקדם את הביטחון באזור הים האדום, מפרץ עדן ומפרץ עומן וכוח 152 שפועל במפרץ הערבי. יש לציין שפרט לכוח זה מספר מדינות כמו סין, יפן והודו לדוגמה, מבצעות משימה זו באופן עצמאי כדי לשמור על אינטרסי הסחר שלהן, אך גם אינן מהססות לסייע לקריאות מצוקה של אוניות סוחר ממדינות אחרות.

החל מתחילת שנת 2017 ועד מחציתה, דווח לארגון PRC (IMB Piracy Reporting Center) על ביצוע 87 מקרי שוד ופירטיות ימית כנגד אוניות סוחר (בכל העולם). בסופן נחטפו ארבע אוניות ו-63 אנשי צוות נלקחו כבני ערובה. באזור הנמצא מזרחית לחופי סומליה, במפרץ עדן ובים האדום חלה עלייה מסוימת במהלך 2017 ודווח על שבעה מקרים של ניסיון

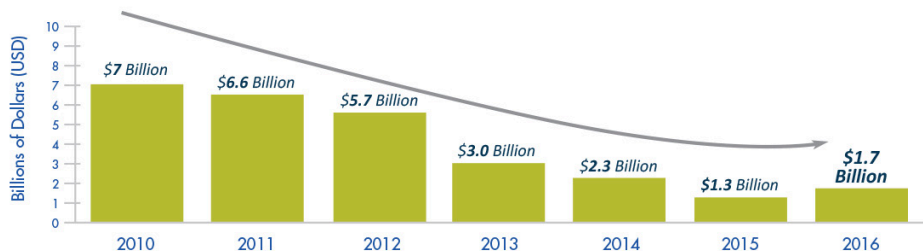
53 Combined Maritime Forces, Warships Operating in Support of CTF – 150 Continue Presence patrols in the Western Gulf of Aden, August 10, 2017, <https://combinedmaritimeforces.com/2017/08/10/warships-operating-in-support-of-ctf150-continue-presence-patrols-in-the-western-gulf-of-aden/>

השתלטות על ספינות, מתוכם בשלושה מקרים נחטפו הספינות על ידי הפירטים.⁵⁴ איור 19 להלן מציג את אזורי תקיפות פירטים במזרח אפריקה ומפרץ עדן במחצית הראשונה של שנת 2017, ואיור 20 להלן מציג את העלות הכוללת של הלוחמה כנגד הפירטיות הימית בקרן אפריקה ומפרץ עדן בשנים 2010–2016, בני ערובה והמחיר הכלכלי.

איור 19. אזורי תקיפות פירטיים במזרח אפריקה ומפרץ עדן (מקור: <http://oceansbeyondpiracy.org/reports/sop/east-africa>)

54 ICC International Maritime Bureau, Piracy and Armed Robbery against Ships, Report for the Period of 1 January – 30 June 2017, Trends, P. 27, July 2017, https://www.icc-ccs.org/index.php?option=com_fabrik&view=plugin&g=form&plugin=redirect&method=displayThanks&task=pluginAjax

איור 20. העלות הכוללת של הלוחמה כנגד הפירטיות הימית בקרן אפריקה ומפרץ עדן בשנים 2010–2016, בני ערובה ומחיר כלכלי

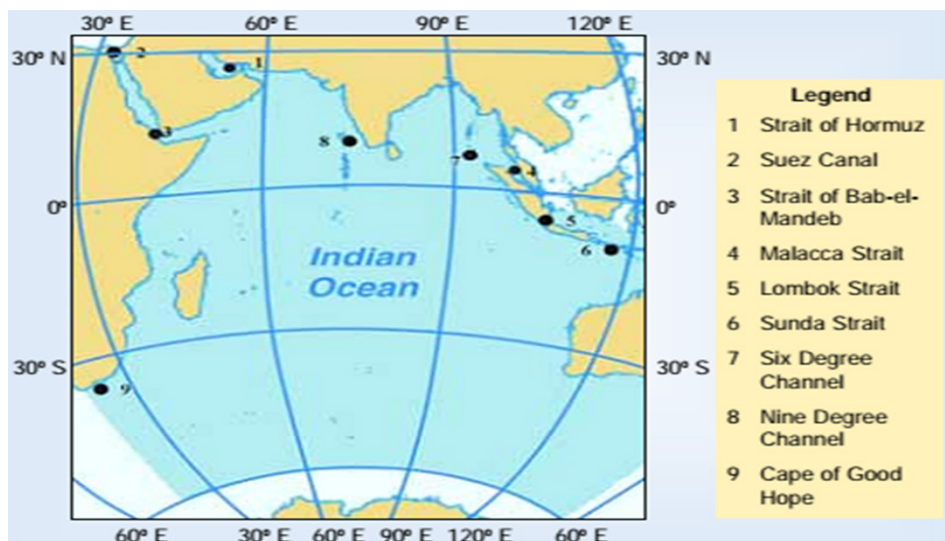
המחיר הכלכלי הכולל של הפעילות כנגד הטרור הימי במערב האוקיאנוס ההודי בשנת 2016 נאמד בכ-1.6 מיליארד דולר (בהשוואה ל-1.3 מיליארד בשנת 2015). כוחות הקואליציה התחילו בצמצום פעילותם, אם כי ציים הפועלים עצמאית באזור (סין הודו ויפן) המשיכו את פעילותם באזור זה לאורך מרבית ימות השנה. כדי להפחית את עלויות האבטחה שנצברו על ידי חברות הספנות האזרחיות עברו החברות להעסקת חברות פרטיות שסיפקו להן למשימה זו מאבטחים מאומנים וחמושים (3–4 בכל אוניה).⁵⁵ התנאים והסביבה החברתית/פוליטית בסומליה (כולל היעדר הזדמנויות כלכליות, היעדר משילות והיעדר אכיפה משטרתית) שאפשרו לפירטיות לפרוח, לא השתנו למרבה הצער מהותית.

הסבירות לביצוע פיגועי טרור מצד ארגונים כמו אל-קעידה ודעא"ש באזור זה מוערכת כגבוהה, ומתבססת על כוונות מוצהרות של ארגונים אלו לשבש את תנועת אוניות סוחר בנתיבי שיט קריטיים. תוצאותיו של פיגוע טרור מסוג זה באזור מפרץ עדן עלולות להשפיע קשות על הסחר והכלכלה העולמית. באזור זה נמצאות שלוש נקודות משנק (Choking Points) חשובות לסחר העולמי שהן: תעלת סואץ, מצרי באב אל-מנדב ומצרי הורמוז (איור 21), אשר דרכן עובר כ-20% מסחר הדלק העולמי, וניתן לשבש בהן את השיט בקלות למדי (לדוגמה באמצעות מיקוש ימי).⁵⁶ המערכה המתנהלת בתימן מגבירה את חוסר היציבות באזור זה: הסגר הימי שמטילים ציי סעודיה והאמירויות על נמלי תימן כדי למנוע אספקה למורדים החות'ים נענה בתקיפות שביצעו האחרונים באמצעות טיל חוף ים 802 - C על ספינה של איחוד האמירויות (UAE) ששייטה בקרבת עיר הנמל מוקה

Oceans Beyond Piracy OBM, The State of Maritime Piracy 2016, Assessing the Economic and the Human Cost, Executive Summary, <http://oceansbeyondpiracy.org/reports/sop/summary> 55

Church Chris, Naval commanders warn of terror threat against commercial shipping, Stars and Stripes April 9, 2016 56

ונשאה ציוד הומניטרי, וכן באמצעות סירות נפץ כנגד פריגטה סעודית.⁵⁷ כמו כן, באוקטובר 2016 נאלצה המשחתת האמריקנית מנסון (USS Mason) שסיירה באזור מצרי באב אל-מנדב להגן על עצמה ועל אוניית הצי פונס (USS Ponce) מפני מספר טילים דומים שנורו עליה מהחוף התימני באמצעות שיגור טילים נגד טילים והפעלת מערכת שיבוש והטעיה.⁵⁸ בפברואר 2017 פרסם משרד המודיעין הימי האמריקני (U.S. Office of Naval Intelligence) אזהרה לכלל האוניות על סכנה של מיקוש באזור מצרי באב אל-מנדב. האמריקנים מעריכים כי בינואר 2017 הטילו המורדים החות'ים מוקשים ימיים במים החופיים של נמל מוקה שבתימן. משרדי הימיה והמסחר הבריטיים הוציאו בחודש אוגוסט 2017 חוזר הכולל אזהרה לאוניות הסוחר שלהם אשר מתכוונות לחצות את מצרי באב אל-מנדב ומפרץ עדן המציין כי יש אפשרות שהם יותקפו על ידי סירות תופת נשלטות מרחוק או רקטות או מטולי רימונים.

איור 21. נקודות משנק עיקריות באזור האוקיינוס ההודי

הממשל הבריטי הוציא את החוזר לאחר ששתי אוניות סוחר שלהם הותקפו ברקטות בכניסה הדרומית של מצרי באב אל-מנדב. החוזר גם ציין כי שתי המתקפות, אחת ליד

Charkatli Izat, UAE warship obliterated off the coast of Yemen, Al-Masdar Al-'Arabi AMN, 57 October 1, 2016. <https://mobile.almasdarnews.com/article/uae-warship-obliterated-off-coast-yemen/>

LaGrone Sam, USS Mason Fired 3 Missiles to Defend From Yemen Cruise Missiles Attack, 58 The US Naval Institute, October 11, 2016. <https://news.usni.org/2016/10/11/uss-mason-fired-3-missiles-to-defend-from-yemen-cruise-missiles-attack>

מצרי באב אל-מנדב והשנייה במפרץ עדן מדגישות כי מסוכן היום לשוט באזור המצרים. הצי האמריקני וכוח 150 המורכב מספינות של צרפת ובריטניה עסוקים בשלב זה באבטחת חופש השיט במצרי באב אל-מנדב. ניתן לומר שבאזור מצויים כל הרכיבים של לוחמה אסימטרית (Asymmetric Warfare) ולוחמה חופית (Littoral Warfare).

מדינות סוררות כמו איראן וצפון קוריאה מפעילות כוחות שמאפייני פעילותם דומים לאלו של ארגוני טרור. למרות הסכם הגרעין שנחתם בשנת 2015 בין המערב לאיראן, נמשכה במהלך שנת 2017 פעילותם האגרסיבית של כוחות משמרות המהפכה האיראניים (Iran's Islamic Revolutionary Guard Corps) באזור המפרץ הפרסי. פעילות זו גובתה בהצהרתו המאיימת של סגן הרמטכ"ל האיראני עלי שהאדמאני ביולי 2016 לסגור את מצרי הורמוז.⁵⁹ ביולי 2017 כוח משימה אמריקני בראשות נושאת המטוסים נימיץ (USS Nimitz) ששייט באזור אחד ממגדלי הקידוח הימיים שבמפרץ נאלץ לשגר מסוקים שהתקרבו לסירות מהירות של משמרות המהפכה, ולשגר לעברם זיקוקי אזהרה לאחר שהאחרונות התקרבו במהירות ובצורה מאיימת אל כוח המשימה האמריקני.⁶⁰

לסיכום, למרות שתדירות תקיפת כלי שיט על ידי ארגוני טרור הייתה עד כה קטנה מאשר אירועי פירטיות ימית, בחינה רחבה יותר של הנושא מעלה כי גם היכולת המצויה ביד ארגונים אלה וגם הכוונות לביצוע תקיפה מסוג זה – שרירים וקיימים. הימצאותן של שלוש נקודות משנק ימיות באזור המזרח התיכון (מצרי הורמוז, באב אל-מנדב ותעלת סואץ) הנמצאים בסמיכות למוקדי דעא"ש ואל קאידה מאפשרות להם גישה קלה יחסית לכלי שיט, ומעלות את הסבירות להתרחשותן. עדות לחשש גורמי ממשל אמריקניים לפעילות טרור מסוג זה ניתן למצוא בעבודה שהוטלה על מכון ברוקינס לבצע הערכה של תרחיש תקיפת מכליות המובילות חומרים כמו גז מונול (Liquefied Natural Gas), נפט וכימיקלים, כדי להמליץ כיצד להתמודד עם איום מסוג זה.⁶¹

TheTower.org Staff, Iranian General Threatens to Shut Down Straits of Hormuz if U.S. "Makes a Small Mistake", the Tower Magazine, July 29, 2016, <http://www.thetower.org/3712-iranian-general-threatens-to-shut-down-straits-of-hormuz-if-u-s-makes-a-small-mistake/>

France 24, International News, Tense stand-off between US Navy and Iran in Gulf, The Iranian Revolutionary Guards said on Saturday that U.S. Navy ships came close to their vessels in the Gulf and shot flares, July 30, 2017, <http://www.france24.com/en/20170730-tensions-flare-between-iranian-revolutionary-guards-us-navy-trump-administration-hardline-m>

Alex Hall, Tess Hellgren. Lucia Retter, Giacomo Persi Paoli, Examining the Possible Consequences of a Deliberate Attack on Tankers, Rand Corporation Europe <http://www.rand.org/randeuropa/research/projects/tanker-attack-consequences.html>

הגירה בנתיבי הים – הגירת פליטים דרך הים התיכון לאירופה איננה תופעה חדשה לעשור הנוכחי, והיא כבר גבתה בעבר את חייהם של פליטים בניסיונם לחצות את הים התיכון ולהגיע לאירופה. אך תנועת הפליטים התגברה בעשור האחרון בצורה משמעותית ביותר עקב **מלחמת האזרחים בסוריה ופליטים אפריקנים המגיעים דרך חופי לוב**. הגירה זו תוארה על ידי הארגון הבינלאומי להגירה (The International Organization for Migration) "כתנועה הגדולה ביותר של בני אדם מאז סיום מלחמת העולם השנייה"⁶². בשנת 2017 עדיין המשיך הים התיכון להיות נתיב הגירה מארצות דרום הים התיכון (בעיקר לוב) לאירופה, וההסכם שנחתם במרץ 2016 בין 28 מדינות האיחוד האירופי לבין טורקיה (EU-Turkey Refugee Deal) אכן הקטין את זרם הפליטים המגיע דרך הים, ובמיוחד דרך יוון לאירופה, אם כי משמעותיותו הסופיות עדיין אינן ברורות. למשבר המהגרים מסוריה הייתה בשנים האחרונות השפעה גדולה על רמת ההגירה ומאפייניה, והיא השפיעה על מספר ארצות באירופה. **ההגירה מסוריה** בשנים 2010–2015 הסתכמה בכ-4.2 מיליון מהגרים, שחלקם הגדול עבר לארצות השכנות (טורקיה, לבנון וירדן) ויותר ממיליון מהגרים עברו בשנת 2015 לאירופה. בעקבות ההסכם שצוין לעיל נפסק בשנת 2017 לחלוטין כמעט זרם המהגרים מסוריה דרך טורקיה למדינות אירופה, וחלק מהם אף חזרו למקום מושבם בסוריה. עם זאת יש ניסיון לפתוח נתיב חדש ומסוכן של פליטים **בים השחור** (מטורקיה לחופי רומניה) גם אם בשלב הנוכחי מדובר במאות בודדות של פליטים.⁶³ לעומת זאת, התגבר **זרם הפליטים לאירופה מחופי לוב** שריכוזו פליטים שהגיעו מארצות מדרום לסהרה, או מארצות כמו אריתריאה וסודן. בשנת 2016 בלבד חולצו 181,000 פליטים מהים והובאו לחופי איטליה, מה שעלה לממשלת איטליה למעלה מ-3.5 מיליארד אירו. אם זרם הפליטים המגיעים לחופי איטליה יישאר בהיקף הנוכחי שנת 2017 יוכלה להיות שנת שיא בהגעת פליטים בדרך הים לאיטליה, ועלותה לממשלת איטליה יוכלה להסתכם בכ-4.5 מיליארד אירו.⁶⁴ איור 22 מציג את כמות המהגרים בנתיבי הים התיכון בשנת 2017 לרבות מהגרים שטבעו/נעדרים.

בסך הכול הגיעו לאירופה עד מחצית אוגוסט 2017 118,227 פליטים (בהשוואה ל-278,201 פליטים בשנת 2016), מהם 2,408 שטבעו או נעדרו (בהשוואה ל-3,151 בשנת 2016).

The Economist, Europe's boat people for those in peril, April 25th, 2015 62

BBC News, Syria war: Almost 500,000 refugees return in 2017 – UN, June 30, 2017, <http://www.bbc.com/news/world-middle-east-40460126> 63

Nick Squires, more than 8,000 migrants rescued in Mediterranean and brought to Italy over Easter long weekend, The Telegraph, April 18, 2017 <http://www.telegraph.co.uk/news/2017/04/18/8000-migrants-rescued-mediterranean-brought-italy-easter-long/> 64

איור 22. כמות המהגרים בנתיבי הים התיכון בשנת 2017 לרבות מהגרים שטבעו/נעדרים (מקור: the Global Migration Data Analysis Centre (GMDAC) of the International Organization for Migration (IOM))

בעקבות מגמה זו פתח האיחוד האירופי במבצע EUNAVFOR Med Operation Sophia שנועד לפעול כנגד כלי השיט העוסקים בהעברת הפליטים מחופי לוב לדרום אירופה. הוקם כוח ימי שבראשו עומד האדמיראל האיטלקי אנריקו קרדנדינו (Admiral Enrico Credendino). הכוח מונה שישה כלי שיט מציי"נאט"ו שונים, ומטרתו לפרק את רשת ההעברות של הפליטים בין צפון אפריקה לאיטליה. הכוח פעל עד כה מחוץ למים הטריטוריאליים של לוב. באוגוסט 2017 אישר הפרלמנט האיטלקי לשלוח את ספינות הצי האיטלקי ללוב כדי לסייע למשמר החופים הלובי במניעת יציאתן של ספינות המהגרים מחופי לוב.

הגנת הסביבה הימית ומגמות עולמיות בתכנון המרחב הימי

אוקיאנוסים, ימים ואזורים חופיים יוצרים מרכיב משולב וחיוני של המערכת האקולוגית (Ecosystem) של כדור הארץ, והם נחוצים ביותר להמשך השימוש במשאביו החיוניים. ישנו צורך בקיום בקרה על הניצול המתמשך של האוקיאנוסים, הימים והמשאבים הגלומים בהם גם אם נראה שבאמצעותם ניתן להדביר את העוני, לדאוג להמשך הצמיחה הכלכלית,

לביטחון אספקת מזון ויצירת תעסוקה. לצד הבקרה על השימוש במשאבים אלה, נדרש להיערך להגנת הסביבה הימית על גווניה, ובכלל זה **היערכות לתוצאות שינויי האקלים**.

אמנות הים האזוריות (Regional Seas Conventions) ותוכניות הפעולה (Action Plans) התלת-שנתיות נועדו לשרת מטרות אלו, זאת על ידי העמקת המעורבות של המדינות החתומות עליהן באמצעות חקיקה לאומית הולמת ואימוץ מנגנוני בקרה ואכיפה מתאימים. כל זה חייב להיעשות תוך כדי שיתוף החברה, המגזר הפרטי, בניית יכולות, אבטחת מקורות כספיים לאומיים ובינלאומיים ובניית מנגנון ותהליכים לבחינת ההתקדמות.

תוכנית הפעולה התלת-שנתית 2013-2016 עומדת להסתיים, והתוכנית לשנים **2017-2020** גובשה ואושרה על ידי 143 מדינות חברות מ-13 אזורים שונים ברחבי העולם. הקשיים במימושה הם בעיקרם פוליטיים וכספיים. היות שדוח זה מתמקד במזרח הים התיכון, האיום הסביבתי העיקרי הנוגע לים, מקורו **בפעילויות הגורמות זיהום לסביבה הימית**, ועל ידי כך משפיעות הן על מקורות החיים של בני האדם, והן על בתי הגידול הימיים באזור.

ישראל חתומה על **אמנת ברצלונה (Barcelona Convention)** להגנת הים התיכון מזיהום, לרבות שישה מרכזי היישום של האמנה (Regional Activity Centers – RACs), אך מלחמות אזרחים בחלק ממדינות המזרח התיכון ו/או יחסי שכנות עוינים בין המדינות, ובמיוחד בין ישראל לשכנותיה, הקשו על קידום התוכנית. ישראל חתמה, אך טרם אשררה את כל הפרוטוקולים של אמנת ברצלונה, וכמו כן טרם הכריזה על 10% מבתי הגידול במימיה הריבוניים כשטחים ימיים מוגנים, וזאת למרות חתימתה על אמנת המגוון הביולוגי הבינלאומית (CBD) המחייבת זאת עד 2020.

סיכום

העולם מצוי בעיצומם של שינויים גאופוליטיים וגלובליים מרחיקי לכת שהשפעתם על התחום הימי במובנו הרחב היא רבה ביותר. יתר על כן, חלק מהשינויים הם תולדה של התפתחויות בתחום הימי רבתי, ובמיוחד עליית מעמדן של סין והודו כמעצמות ימיות עולות בדרום מזרח אסיה.

בנוסף לארה"ב שנשארה המעצמה הימית החזקה ביותר, סין והודו הופכות להיות מעצמות אזוריות, דבר המתבטא גם בגידול בכמות כלי השיט ואיכותם. שתי מעצמות אלו גם מרחיבות את יכולת ההרתעה הגרעינית לזרוע התת-ימית שלהן. האינטרסים החדשים של מדינותיהן כפי שמבטאים באסטרטגיית ההפעלה שגיבשו, מבליטים את שאיפותיהן להרחיב ולהרחיק את פעילותן הימית לים הפתוח מעבר לחופיהן.

כניסת ממשל אמריקני חדש בתחילת 2017 שלא פרסם במהלך מערכת הבחירות תפיסה מגובשת לגבי אסטרטגיית פעולתו העתידית בכלל ובתווך הימי בפרט, מותרת חלק מהנושאים שנידונו בדוח זה במצב מעורפל, או בתגובה הניתנת אד-הוק למצב קיים, כל זאת עד שתגובש מדיניות עדכנית.

במובנים של גישות אסטרטגיות קלאסיות השאלה העולה הן לגבי סין והן לגבי הודו (ביניהן ישנה יריבות מתקופת הסכסוך הצבאי באזור ההימליה בשנת 1962) היא: האם שתיהן בוחרות ל"היפטר מהדימויים היבשתיים שדבקו בהן, וחוזות בנפשו תפקיד ימי" (Discard its Continental Images and Envisage a Maritime Role). או לחלופין למרות השקעת המשאבים העצומה בבניית צי בעל יכולת הרתעה והקרנת כוח, הן עדיין נשארות נאמנות למרכיב היבשתי שחשיבותו הגאואסטרטגית רבה יותר.⁶⁵

הצי הרוסי חרף המשבר הכלכלי שבו שרויה רוסיה משקם את יכולותיו בעיקר בזרוע האסטרטגית שלו (צוללות), ובכלי שיט חדשים המתאימים ללחימה באזורים סמוכים לחוף. בכך הוא כופה על ציי ארה"ב ונאט"ו אתגרי הפעלה בזירות, כמו הים השחור ומזרח הים התיכון, הים הבלטי וצפון האוקיאנוס השקט. הרוסים מנצלים עד תום הזדמנויות גאופוליטיות (כמו זו שבסוריה ובאיראן) לפריסת כוחות ימיים ואוויריים והפעלתם, ובכך גם יוצרים מצב (גם אם למראית עין) שבו הם דוחקים את הצי האמריקני מהאזור.

במהלך שנת 2017 נמשך הידוק היחסים בין הצי הרוסי לצי הסיני, ושני הציים ביצעו תרגילים משותפים בים התיכון, בים סין הדרומי ובחופים המזרחיים של רוסיה. בכך מתפתח למעשה ציר ימי המהווה משקל נגד לקואליציה שארה"ב מנסה ליצור עם מדינות האזור.

שינויי האקלים באזור האוקיאנוס הארקטי יוצרים הזדמנויות בכל הקשור לניצול משאבים וקיצור נתיבי שיט באזור זה. תופעות אלה הן זרז למדינות כמו רוסיה וסין הבונות את ציי המלחמה שלהן לפעילות עתידית באזור זה, כמו גם את צי הסוחר שלהם להשתמש בנתיבים אלה.

הלוחמה בפירטיות הימית באוקיאנוס ההודי נחלה הצלחה מסוימת ב-2016, אך בשנת 2017 חלה עלייה מסוימת בפעילות הפירטית. הפעילות תימשך ותדרוש גם השקעת משאבים רבים. למרות הסכם הגרעין של המעצמות עם איראן ממשיך צי משמרות המהפכה לפעול בצורה בוטה באזור מצרי הורמוז, ומביך בצורת פעולתו ציים מערביים הפועלים באזור.

Zorawar Daulet Singh, India's Geostrategy and China: Mackinder versus Mahan? Journal of Defence Studies, Vol. 7, Issue-3. pp. 137-146, 2013 65

הטרור הימי עדיין לא הגיע להישגים מרשימים כפי שהדבר נעשה בארצות כמו סוריה, עיראק, אפגניסטאן, אך צפוי שבתמיכת מדינות סוררות וארגוני טרור הוא יתגבר, ובמיוחד במימי מדינות, כמו תימן שבהן מתנהלת מלחמת אזרחים והשלטון רופף (Failed States). הדבר מצא את ביטויו בלוחמה אסימטרית שמנהלים החות"ים במערה של תימן והחלק הימי שלה כבר משפיע על השיט במָצָר באב אל-מנדב.

לוחמה במרחב הסייבר בתווך הימי זכתה כבר להישגים כאשר בחודש יולי 2017 הותקף מערך עיבוד הנתונים של החברה הגדולה מארסק. התקפת סייבר כזו יש לה פוטנציאל לשיבוש עולמי במערך שינוע המכולות שהוא מרכיב מרכזי בסחר הגלובלי.

בתחום בטיחות השיט חווה צי ארה"ב במהלך שנת 2017 ארבע תאונות ימיות שגבו גם קורבנות והעלו את החשש כי חלה ירידה ברמת הימאות בצי האמריקני (Good Seamanship). צי ארה"ב יצטרך ללא ספק להפיק מכך לקחים, ובמיוחד שאופי פעולתו במים חופיים מגדיל את הסיכויים לאירועי בטיחות מסוג זה.

להפקה הולכת וגוברת של מחצבים ומקורות אנרגייה מקרקעית הים, שהמדדים היחידים לפעילות זו הם מדדים כלכליים מבלי להבין את ההשפעה על המערכת האקולוגית, עלולות להיות השפעות בלתי הפיכות בנושא, דבר המחייב הבנה של משמעויות פעולות אלה והשפעתן על המערכת האקולוגית טרם ביצוען.